הלכה · אחרונים

קונטרס השמיטה

רבי יעקב דוד ב"ר זאב [הרידב"ז] וילובסקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

קונטרס השמיטה

רבי יעקב דוד ב"ר זאב [הרידב"ז] וילובסקי

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/קונטרס-השמיטה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
קונטרס השמיטה 6
אבל יש להקשות ולהוכיח משיטת הבבלי 10
שוב כתב המהרי"ט ז"ל לחזק שיטת אביו ז"ל 15
וע"כ כל הראיות שהביא המהרי"ט ז"ל 19
ועלינו עוד לעיין בהפסק של המהרי"ט ז"ל 21
ועתה נחזור על עיקר ההלכה, הנה ראיתי 24
ועוד אפילו לדעת הב"י ז"ל 28
ועכ"פ יש בענין הזה מבוכה רבה 30
ולאחר שנתברר לנו שיטת רבותינו ז"ל 32
ובעיקר ההיתר למכור לנכרים בשמיטה הראשונה 32

הקדמה.

אחינו ב"י שימו לבכם ונפשכם, באשר קרבה שנת השבע שנת השמיטה בשנה הבעל"ט. וכאשר בעו"ה זה שתי שמיטות חללו ב"י אחינו היושבים בקאלאניעס, ע"פ ההיתר שהורו להם איזה רבנים הוראת שעה שימכרו את אדמתם לנכרי, ולדעתם שהוא הערמה בדרבנן, ושביעית בזה"ז דרבנן, ובזמן ההיא היו גאונים אמיתים וצדיקים כמו הגאון האדיר הק' ר' יהושע ליב דיסקין זי"ע וסייעתו ורוב גדולי ושרי התורה שלא הסכימו לזה, וידעתי שרב צדיק אחד בזאמוט לא נתיבשו עיניו כל השנה ההיא מלהוריד דמעות ע"ז, והתפלל ושפך שיחו לפני ד' שיתן בלב ישראל שישמרו השמיטה כדת, ובזמן ההיא היה עדיין בהדור הרבה יראים וחרדים, ורצו לקבץ נדבות לעזור לאחינו ב"י היושבים על אדמתינו קודש כדי שישמרו שנת השבתון מלחללו, ואני הייתי אז בוואלקאווישק במדינת פילין, והיה בדעתינו לקבץ ע"ז לפי חשבונינו סך חמש מאות רו"כ [וזה מעיר אחת] אבל בעוה"ר האבלי ציון היושבים בהקאלאניעס ומה גם מנהיגיהם לא שתו לב לדברי הרבנים הגאונים האמיתים והצדיקים אמתים, ופסקו לקולא והלכו האבלי ציון הללו בשיטתם הלכה כדברי המיקל באבל. וכיון ש צא ההיתר הזה בהערמה זאת היה קשה אח"כ לקבץ נדבות מהמון העם כמובן, ועכ"ז. היו איזה אנשים יראי ד ששמרו השמיטה ולא חיללו את שנת השבתון והיה להם סעד מאחינו שבגולה, גם אנכי קבצתי סך מאה רו"כ ושלחתי להרב הגאון הצדיק ר' מרדכי גימפל זצ"ל שהיה יושב בפתח תקוה בעת ההיא, ומאז והלאה נשתקע הדבר לגמרי עד שנעקר שם שביעית מישראל, וממילא הרבה יהודים עושים עבודת הארץ בפרהסיא בעצמם בשנת השבתון:

והנה אחינו ב"י שבגולה הטו אזניכם לדברים הללו, אשר ראינו בגלוי מן השמים האיך שקלו למטרפסי' בהאי עלמא, ותיכף בהשנה שלאחר שנת השמיטה שלח הקב"ה ארבה וחגב נורא מאד השחית את כל יבול הארץ ויגעו לריק כל השנה, ואח"כ בשנה השנית שלח הקב"ה עונש יותר גדול והיה החלי הרע ר"ל. הרבה קרבנות עלו על המוקד. וכן היו עונשים עצומים לרוב אחר השמיטה השניה ר"ל, והרבה מהם הקיאה הארץ בעוה"ר, אוי לנו כי חטאנו [והוא רחום יכפר עון יטיב ד' משמים ולא יוסיף עוד ליסרה] וחלק גדול מהקאלאניסטין עזבו את הארץ והלכו בגולה ויפוצו לכל ד' קצות תבל זה לאפריקא וזה לאמעריקא וזה לארגאנטינא:

אחינו ב"י, לא די לענינו החילול ה' אשר עונותינו גרמו לנו הגלות שהגלינו מארצנו ונתפזרנו לכל רוח, כמאמר הנביא ויחללו את שם קדשי באמרם להם עם ד' אלה ומארצו יצאו, עוד גדול יותר החילול ה' בבוא מתי מספר וישבו על אדמת הק' לעבדה, שמעו

מה שהנכרים הערבים אומרים מיום שנכנסו ישראל לעבוד האדמה נפסקה הברכה ונשתלחה מארה והארץ פסקה ליתן פריה, כמו שנתנה עד הנה, והוא דבר פשיט, כי הנכרים אינם מצוין על מצית התלויות בארץ, ואינן נענשים, אבל אנחנו עם קדוש שמוזהרין אנחנו על קדושת הארץ ואמרה לנו התורה כדחשיב התנא במס' אבות. בעון מעשרות ותרומות כו', בעון שמיטה כו' הלא השגחה מיוחדת בזה, ואוי לנו על חילול ה' הנכבד והנורא באמרם להם עם ד' אלה ולארצו נכנסו:

והנה בענין הלכה בדבר ההיתר למכור את אדמתינו לנכרים ולחלל את קדושתה, אל יעלה על דעתכם שהרבנים שהתירו התירו עד עולם ועד, חלילה וחלילה, לא היתה אלא הוראת שעה מפני כו"כ טעמים, אבל ח"ו וח"ו לא עלתה על דעתם שיהיה הלכה לדורות וישתקע שם שביעית מישראל חלילה.

וכאשר השנה הזו שאנו עומדים בה שנת תרס"ט דהיא ערב שביעית, שמנו אל לבנו לעיין בהלכה זו, ולמדנו בהישיבה הק' הלכה זו, וכאשר אפילו לאחר שנמכר לנכרי אם אינו נוהג שביעית בשל נכרים או דנוהג אפילו בשל נכרים, במקצוע הזה היה מחלוקת בצפת עה"ק תובב"א בזמן מרן **הב"י** ז"ל וסייעתו, והמבי"ט ז"ל וסייעתו ז"ל ואחריו קם בנו המהרי"ט הנ"ל והולך בשיטת אביו ז"ל וכותב שאביו ז"ל היה מורה משנת רצ"ב דשביעית נוהג בשל נכרים ופטורים מן המעשרות, והעידו חכמים מזקני הדורות אע"פ שהרב מהר"י קארו ז"ל היה חוכך להחמיר והיה נוהג להפריש בלא ברכה, אח"כ הכריחו אבא מארי ז"ל וחכמים שעמו בפומבי שלא יעשרו כל עיקר, דחומרא דאתא לידי קולא הוא שיש בדבר הפסד פירות שביעית ולא היה מי שערער בדבר, ואח"כ הראו לי פסק שכ' הרב ר' יוסף קארו ז"ל [הוא מרן הב"י ז"ל] לחלק על דבריו עכ"ל ז"ל, ונושא ונותן הרבה בהלכה זו ומחזק אך את דברי אביו ז"ל, ואחריו נמשכו החרדים ז"ל והשל"ה הק' ז"ל ובס' פאת השולחן כתב דהמהרי"ט ז"ל נשאר קטן מאביו ואביו הנהיג כן הוא מפני שהאריך ימים אחרי מרן הב"י ז"ל כעשר שנים והנהיג בעיר צפת תובב"א כדבריו וכשיטתו ולא סיימוהו המהרי"ט ז"ל אשר מרן הב"י ז"ל לא חזר בי' וברוך היודע האמת. ואנחנו לא נדע מה נעשה ולמדנו בעיון בהישיבה כל הענין הזה עם כל ענפיו וראינו היטב האיך יצא הקלקול עוד יותר בהיתר זה ולאחר כל ראינו שאין כאן שמץ היתר כלל וכלל, וחלילה חלילה לסמוך ע"ז בשום אופן בעולם, והרבנים שהקילו לא הקילו ג"כ אלא לצורך שעה. ובימים האלו ראיתי במכ"ע החבצלת מאמר מאת ידי"נ הרב הגאון והצדיק הגאבד"ק יפו תובב"א והמושבות בדבר מלאכות המותרין בשביעית והאסורין, והמבין מתיך לשונו איך לבבו הטהור מלא כאב ויגון ואנחה על ההיתר שנשתקע בעו"ה,

וכותב ג"כ שהיה אך הוראת שעה ולא שישתקע מצות שמיטה מארצנו הק' אשר מפורש בתורת משה שהגלות שלנו הוא בעון שמיטה. וע"ז כתבנו קונטרס השמיטה דהוא בהלכות שביעית בענינים שמלפני קרוב לארבע מאות שנה נחלקו בזה חכמי ישראל בפה עה"ק ת"ו זכותם יגן עלינו מזה ובבא, ות"ל אשר זכינו ללמוד בהישיבה ולפלפל בדבריהם הק' זי"ע, והקונטרס הזה, הדפסנו כי אולי יתעיררו יראי ד' לשלח נדבות על חיזוק שומרי שביעית דברתי עם איזה אנשים קאלאטסטין ואמרו שמרוצים הם לשמור שנת השבתון מחללו אם יחזיקום במשען מה אף במשען קטן יסתפקו וידעתי מאד אשר בדורינו קשה מאד לפעול מאחינו שיתנו נדבות עד"ז. ועוד דור החדש ילעגו כידוע וסור מרע משתולל, אך עכ"ז באשר אני כעת באה"ק, צערי ומכאובי גדול מאד איך נשא פנינו לארצינו הק' שמתחננת אלינו:

אנא בני שגדלתי אתכם אל תטשו תורת אמכם ושאו פני ואל תחללוני בשנת השבתון וגאולה תתני לי, והקב"ה יגאל אתכם בזכות זה, ואז אשמח עמכם ותמצאו אצלי מנוחה שלימה שאתם רוצים בה, ואני ואתם מקוים לזה, ואל תניחוני להשתקע ממני שם שמיטה ושנת השבתון, ואל תעשו חזקה שלשה פעמים. ע"כ כדי שלא יהא חזקת ג' פעמים יצא הקונטרס הזה בתורת מחאה, והנני כורע ומשתחוה אפים ארצה על ארצינו הק' ואדמתינו, ח"ו לא יחללו בניך את קדושתך ולא יחזיקו בזה, כי אך הוראת שעה היתה ומחאה מבטל את החזקה, וידי פרושות השמים כפר נא לעמך ישראל ואדמתינו תכופר, כמו שנאמר וכפר אדמתו עמו:

והנה קניתי כברת ארץ קטנה סמוך לעה"ק הזאת תובב"א, וקניתי וזכיתי כדת בעדי ובעד כל קהל ישראל הנפוצים בכל קצות תבל, ולקיים בשלה הבעל"ט כדת התורה ושבתה הארץ שבת לד' ויזכו כל ישראל במצוה הזאת וד' משמים ירחם על תורתו ועמו וארצו ויבנה קרתא דירושלם וישכל היכלו בגווי' ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ לארצינו הק' בב"א:

יעקב דוד רידב"ז

קונטרס השמיטה

בדבר המחלוקת הישנה בין עמודי העולם רבינו הב"י ומבי"ט ומהרימ"ט זצ"ל וסייעתם זצ"ל בהלכה זו, אם שביעית נוהג בשל נכרים בשזרעה בקרקעו שקנה מב"י בא"י, דעת הב"י ז"ל ודעת סייעתו ז"ל דאינו נוהג בו דיני שביעית, וחייב במעשרות כשנגמרו ביד ישראל כמו כל השנים. והמבי"ט ז"ל וסייעתו ז"ל דעתם דנוהג שביעית בשל נכרים

ומחויב לאכול בקדושת שביעית וחייב בביעור ופטור ממעשרות. וכל אחד מביא ראיות זה בונה וזה בונה זה סותר וזה סותר והיא מבוכה גדולה. והשל"ה הקדוש ז"ל מחמיר בזה ועוד נחלקו אם הלקוח מן העכו"ם כשנגמר ביד ישראל אם חייב במעשר עני כמו בשאר המעשרות, ואין בכחנו להכניס את ראשנו בין ההרים הגדולים האלה שרי ישראל, וחלילה וחלילה לנו לבוא בהכרעה בין זקוקין דנורא ומלא תנורא דאשא. אך לישא וליתן בעלמא במלחמתה ש"ת כמו שאמרו רז"ל למה ניתנה תורה במדבר כמו שהמדבר הפקר כך התורה כל אחד יכול לזכות בה:

הנה הב"י ז"ל בכ"מ בפ"ד מה' שמיטה כתב על הא דפסק הרמב"ם ז"ל בה' כ"ט, וז"ל ז"ל, עכו"ם שקנה קרקע בא"י וזרעה בשביעית פירותיה מותרין, שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עברה והעכו"ם אינן מצווין על השביעית כדי שנגזור עליהם עכ"ל ז"ל. ומביא הכ"מ ז"ל דברי הרב כפתור ופרח ומפלפל עמי. וכתב על קושית בעל כו"פ ז"ל שהקשה דלמה פירותיה מותרין הא קי"ל דאין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מקדושתה ע"ז השיב מרן הב"י ז"ל דז"א דהא דכתב הרמב"ם ז"ל דאין קנין לעכו"ם בא"י הוא בפ"א מה"ת, וכתב שם דאין קנין לעכו"ם בא"י לפיכך הישראל הלוקח ממנו אינו ככיבוש יחיד אלא הרי היא כאילו לא נמכרה לעכו"ם מעולם, אבל בעודה ביד עכו"ם מופקעת היא, ומה שפירותיהן חייבין במעשר אינו אלא כשמירחם ישראל דוקא. ומפרש דברי רבינו ז"ל כך, עכו"ם שקנה קרקע בא"י וזרעה בשביעית פירותיה מותרין כלומר מפני שהשדה של עכו"ם וגם לא נעבדה בה עבודה ע"י ישראל הילכך מותרין ומשום דאיכא לאקשי עלה אע"פ שלא נעבדה ע"י ישראל היה לנו לאוסרה דלא גרע מספיחין שלא נעבדו ע"י ישראל ואפ"ה אסורין, לכך תירץ אילו היו הספיחין אסורין מה"ת מן הדין היה כדבריך, אבל מאחר שהספיחין אינן אסורין אלא משום שעא יזרע, ובעכו"ם לא שייך למיגזר שמא יזרע שהרי אינן מצווין על השביעית, הילכך ליכא קושיא מספיחין, ומעתה אין שום פקפוק בדברי רבינו ז"ל עכ"ל ז"ל. ועוד מביא ראי' מהירושלמי פ"ט דשביעית ריב"ל מפקד לתלמידיה לא תזבון לי ירק אלא מגינתא דסיסרא קם עמי' אליהו זכור לטוב וכו' כאשר נביא בע"ה לקמן בדברינו:

והמבי"ט וסייעתו ז"ל מפרשין דברי הרמב"ם ז"ל הנ"ל דפירוש מותר לאכול בקדושת שביעית וטעם גזירת ספיחין לא שייך גבי עכו"ם דאינן מצווין. והב"י ז"ל בתשובתו מובא בשו"ת מהרי"ט ז"ל ח"א ס' מ"ב שכתב הב"י ז"ל תשובה וז"ל, ראיתי שכתב החכם כה"ר שלמה שיריליו ז"ל לנהוג קדושת שביעית בפירות גוים הגדלים בארץ וכו'. ועתה ראיתי מ"ש הרב כש"ר משה מטראני. נר"י לפטור בשביעית ממעשרות גידולי שנת השמיטה

בקרקע של גוי ולקחה ישראל ממנו קודם מירוח ומירחם, וטען ראשונה כי מה"ת אין בשנת השמיטה חיוב במעשרות וכיון שכן מנין לנו לחייבי' במעשרות. ואל יתעקש אדם לאמר שטעם פיטור המעשרות אינו אלא מטעם שהיא מופקר לכל והלקוח מן הגוי שאינו מופקר יהיה חייב כדין שאר שנים דאטו ישראל שגדר את כרמו ולא הפקירה יתחייב במעשרות, ע"ז השיב הב"י ז"ל מה שהוא סבר דהוא עקשות הוא היושר, ואין טעם הפיטור אלא מטעם הפקר וכל שאינו מופקר חייב במעשרות, ואמר שהוא כמודיע הדבר בסתום ממנו דאין ה"נ הגודר את כרמו ולא הפקיר חייב. וע"ז יצא המהרי"ט ז"ל לתרץ דברי אביו המבי"ט ז"ל, וה"ר לשיטת אביו ז"ל דהגודר את כרמו בשביעית פטור ממעשרות ואין הדבר תלוי בהפקר שלו מפ' אין בין המודר ארעא נמי רחמנא אפקרי' אלמא אפקעתא דמלכא היא. ובפ' המפקיד אמרינן ג"כ נטושין דבע"כ כו' אפקעתא דמלכא הוא מוכח דפירות שביעית אע"פ שיחזיק בהם ולא יפקירם מופקרים ועומדים הם מגזירת מלך. וכן בפ"ז דכלאים מיבעיא לן בירושלמי במסכך גפנו של חבירו ע"ג תבואתו של חבירו נשמעיני' מן הדא אמר ר' יוסי מעשה באחד שזרע כרמו בשביעית ובא מעשה לפני ר"ע ואמר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ואין הגפן שלו ואין התבואה שלו אלמא אפקעתא דמלכא היא דכל מה שיזרע בקרקע בשביעית רחמנא אפקרי', וזהו לא כדברי הב"י ז"ל דס"ל דאם גדר את כרמו ולא הפקירה שהיא חייבת דפשיטא דפטורה דרחמנא אפקרי'. עוד מביא ראי' ממכילתא ויתרם תאכל חית השדה מה ת"ל לפי שנאמר עשר תעשר שומע אני אף בפירות שביעית וכו' ת"ל ויתרם תאכל חית השדה אחר שלמדת שחיה אוכלת מן הראוי לה בשביעית שאינו מעושר אף אדם אוכל מן הראוי לו בשביעית שאינו מעושר כענין שאמרנו מוכיח שלא כדברי הרב ז"ל שגזה"כ הוא ואי לא קרא הוא"מ שיעשרו בה אע"פ שהיא הפקר. עוד מביא ראי' מספרי יכול אף שנת השביעית חייב במעשר ת"ל שנת המעשר שנה שחייבת במעשר יצא שביעית שאינה חייבת במעשר, פי' מדכתיב שנת המעשר, אלמא יש שנה שאינה חייבת במעשר ואיזו זו שנה שביעית, הרי מוכח להדיא דשנת שביעית פטורה כל עיקר מן המעשר ולא מטעם הפקר כו' כו' ומדאיצטריך לן למידרש קרא בשנת השביעית לפטור מן המעשרות ולא נפקא לי מובא הלוי ככל הפקר דעלמא אף בפירות שביעית אם מטעם הפקר ת"ל מובא הלוי שידך וידו שווין בה אלמא לא מטעם הפקר הוא:

והנה הראיות הללו אינן חזקות, די"ל דלעולם הפטור דמעשרות בשביעית הוא משום דהבעה"ב מפקיר את שדהו וכרמו מגזירת מלך שצותה התורה מ"ע שכל אדם מישראל מצווה להפקיר שדהו וכרמו כדכתב הרמב"ן ז"ל, וזהו נטושים דבע"כ אפקעתא דמלכא

הוא דהקב"ה צוה להפקיר בע"כ וכן ההיא דנדרים הנ"ל דארעא נמי אפקרה פי' דרחמנא צוה להפקיר, וההיא דפ"ז דכלאים באחד שזרע את כרמו בשביעית ובא מעשה לפני ר"ע ואמר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו שם ג"כ י"ל דאפקרה בעל השדה וזרע להפקר, אבל, אין ה"נ אם זרע לעצמו וגדר את כרמו אינו הפקר כדעת הב"י ז"ל. ובזה מתורץ הקושיא הידוע ומובא בגליון הש"ס במס' כלאים שם מהא דמס' מכות דף כ' דמוקי ההיא מתניתין דיש חורש תלם אחד וחייב עלי' שמונה לאוין החורש בשו"ח והם כלאים בכרם וכו' בשביעית כיון דמתוקמי שם כר"ע דס"ל דהמקיים כלאים בכרם לוקה, א"כ קשה מהא דקחשיב שביעית הא לר"ע לא משכח"ל האיסור דכלאים בשביעית, דהא ס"ל דחיובא דכלאים דווקא בתוך שלו דכרמך כתוב ולא בשל הפקר דמשום האי דרש ס"ל דלא נאסרה הכרם דכל האזהרה הוא דוקא בכרמו, אבל לדעת הב"י ז"ל ניחא דכל היכא דלא הפקיר בעה"ב וגדר את כרמו ועבר על האזהרה והשביעית תשמטנה ונטשתה דהיא אזהרה שמחויב להפקירו [עיי' ברמב"ן ז"ל ובסמ"ג ז"ל] לא הוי הפקר ממילא ומיירי המתניתין דמיירי בהאדם דעובר על שמונה לאוין דגדר את כרמו בשביעית ועבר על מ"ע וזרע כלאים בכרמו ואדרבה לשיטת הב"י ז"ל ניחא ההיא סוגיא דמס' מכות הנ"ל, ואדרבה ילה"ר למרן הב"י ז"ל, אבל לרבינו המהרי"ט ז"ל קשה דהא אפילו כשלא הפקיר הוי הפקר ממילא לשיטתו ז"ל. וכן הראי' שהביא מהמכילתא מויתרם תאכל חית השדה מה ת"ל לפי שנאמר עשר תעשר שומע אני אף בפירות שביעית כן, מזה מוכח דבלא קרא הו"א שיעשר וקשה הא הפקיר הבעה"ב והפקר פטור מן המעשרות א"ו דגזיה"כ היא דשביעית פטור מן המעשר משום הפקירא דרחמנא. בזה אינו מובן לנו דבריו הק' דמאי ראי' הוא ממכילתא הזאת, דה"פ זה המכילתא לפי שנאמר עשר תעשר ר"ל וגו' סוף הפסוק את כל תבואת זרעיך היוצא השדה שנה שנה א"כ הוא"מ דגזה"כ היא לעשר בכל שנה ושנה אף שגזה"כ היא שמחויבים כל ישראל להפקיר שדותיהם וכרמיהם והיו ממילא פטורים מכ"ז הוא"מ לחייב ההפקר שמפקירים כל ישראל בשביעית כרמיהם ושדותיהם ולא פטרה רחמנא הפקר מן המעשר אלא בשאר השנים אבל בשביעית שכולם מפקירים הוא"מ דגזה"כ היא דחייב במעשרות כדי לקיים עשר תעשר וגו' היוצא השדה שנה שנה, ע"ז מרבה מויתרם תאכל חית השדה. וכן נדחה הראי' שהביא מהספרי פ' ראה דיכול אף שנת שביעית תחייב במעשר הוא ג"כ מגזה"כ שנה שנה הנ"ל:

אבל לאחר כל אלה יש להביא ראי' גמורה שאין עלי' תשובה להמהרי"ט ז"ל, מהא דגרסינן בירושלמי פ"ק דשק לים וכן במס' פיאה פ"ו לאחר שלמד דהפקר ב"ד הפקר

מכל אשר לא יבוא בעצת השרים וגו' כמו הילפותא דבבלי שאל הגמ' איבעיא מהו שיהא הפקר הזה דהפקר ב"ד פטור מן המעשרות וקאמר נשמעיני' מן הדא אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית ואם עברוהו מעובר וחודש אחד שהוסיף אינו פטור מן המעשרות וע"כ ש"מ דהפקר ב"ד פטור מן המעשרות, וקשה דאי נימא הא דשביעית פטור ממעשרות הוא משום דבעה"ב מפקיר שדהו וכרמו א"כ קשה היכי מוכח מכאן דהפקר ב"ד הפקר פוטר ממעשרות דאימא הפקר ב"ד אינו פוטר אך הכא בשביעית הוסיפו ב"ד על השנה חודש ועשאום שמיטה וגזרו על הבעה"ב שיפקיר שדהו וממילא פטור ממעשרות, משא"כ בהפקר ב"ד דעלמא דאיבעיא לן הוא כשב"ד הפקירו מעצמם ולא שב"ד גזרו עליו שיפקיר, דא"כ מאי מיבעיא לן דפשיטא דפטור ממעשרות משום דהפקירו ומה לן אם הפקיר ברצון או שב"ד גזרו עליו שיפקיר, ומאי נ"מ בין אם הפקיר ברצון או באונס והיכן כתיב גבי הפקר לרצונו, אלא כל עיקר האיבעיא אם ב"ד הפקירו נכסיו ולא בעה"ב אם יש כח ביד ב"ד להפקיר כ"כ עד שיפקיעו מן המעשרות, וע"ז פשיט מחודש העיבור והוא ראי' נכונה וברורה שאין עלי' תשובה:

אבל יש להקשות ולהוכיח משיטת הבבלי

דאם בע"ה גדר את כרמו בשביעית ולא הפקיר ולא הוי הפקר ממילא משום שביעית, וכדעת הב"י ז"ל והוא דגרסינן במס' נדרים דף מ"ה ע"ב השותפין שנדרו הנאה זמ"ז אסורין לכנס לחצר, ראב"י אומר זה נכנס לתוך שלו וזה נכנס לתוך שלו, וקמפלגי ביש ברירה ואין ברירה. והנה התנא מסתם קסתם דלעולם מותר לראב"י לכנס לחצר וליש הדירו ראובן ואסר את נכסיו על שמעון ול"ש בהיפוך וכ"פ הרמב"ם ז"ל ולא מחלק באיזה לשון אסרו זא"ז בין בלשון קונם נכסי עליך או נכסים אלו הכל מותר לראב"י, ולפי דקי"ל דבלשון אלו אדם אוסר דבר שברשותו לכשיוצא מרשותו, א"כ אם אסר בשעה שהי' ראובן משתמש בחצר יהא אסור אח"כ בשעה של שמעון, והתנא בזה המשנה לא מחלק בזה ומשמע דלראב"י בכל אופנים מותר. אך לפי שהקשו כל הראשונים ז"ל הא קי"ל דבדאורייתא אין ברירה וקי"ל כראב"י כאן דיש ברירה וכתב הר"נ ז"ל דהך ברירה עדיפא מברירה דעלמא, משום דהשותפין הללו כשלקחו החצר ע"ד כן לקחוהו שיהא בשעה שישתמש אחד מהם תהא כולה שלו לתשמיש ולפי שמשעה הראשונה אין אנו יודעים באיזה יום באיזה שעה ישתמש כל אחד מהן אנו צריכין לברירה לומר שעכשיו שאחד מהם משתמש בה הוברר הדבר למפרע שמשעה ראשונה קנה אותה כולה לשעה זה, ובודאי יכול כל אדם להקנותה חודש אחד לראובן וחודש אחד לשמעון ובזמן ההוא כאו"א קנוי לו לגמרי דהיינו נכסי לך ואחריך לפלוני, אלא משום דהכא אין זמן כל אחד

ידוע לא מהני אלא למאן דא"ל ברירה דאמרינן איגלי מילתא למפרע דמשעה הראשונה קנוי לזמנים הללו. וכ"ת כיון דברירה דהכא כברירה דעלמא דאיגליא השתא מאי דלא ידע לן בשעת קני' היכי פסקינן כראב"י כיון דקי"ל דבדאורייתא אין ברירה, ה"ט משום דברירה דהכא עדיפא דהא ה"ט דאמרינן בעלמא אין ברירה לפי שאין מה שיחול הדבר על הספק כמו גבי לאיזה שארצה אגרש כו' וכן גבי בא חכם למזרח כו' משום דבשעת קניית העירוב לא הי' מתברר כלל איזה מהן יקנה כו' וכן גבי אחין שחלקו כו' אבל הכא עיקרו של דבר מתברר משעה הראשונה ומיעוטו לאחר מכאן כו' כו' שהרי משעה הראשונה אנו יודעין שעתיד כל אחד לזכות בכל גוף החצר הזה ושיזכה בו כל שעה שירצה, הילכך כיון שעיקרו ש"ד מתברר מתחילתו ומה שמתברר לאחר מכאן אינו מיעוטא כו' כו' בהא פסקינן דבכי הא יש ברירה, ורבנן פליגי עלי' דכיון דמ"מ אתה צריך לאמר דהוברר הדבר כו' כו' אפילו בכי האי גוונא א"ב כו' כו' ע"כ תוכן כוונתו, ובסגנון לשונו ז"ל עיי"ש. וא"כ לפ"ז במקום שהוברר בשעה הראשונה דחודש זה לראובן וחודש זה לשמעון בודאי פשיטא דאף לרבנן כשהדירו ראובן לשמעון בחדשו של ראובן כשיגיע חדשו של שמעון מותר לכנס לחצר, דאפילו לרבנן נמי אין בכח ראובן לאסור על שמעון חדשו, וע"כ לראב"י דא"ל ברירה מותר בכל אופנים, וא"כ לפ"ז קשה מאד בדף מ"ב גבי המודר הנאה מחבירו לפני שביעית אינו יורד לתוך שדהו ואינו אוכל מן הנוטות ובשביעית אינו יורד לתוך שדהו אבל אוכל הוא מן הנוטות ובגמ' שם נחלקו רב ושמואל ור"י ורשב"ל בפירושא דמתניתין, דרב ושמואל ס"ל דהמודר הנאה מחבירו לפני שביעית אינו יורד לתוך שדהו ואינו אוכל מן הנטיעות הנוטות אפילו כשהגיע שביעית, ואמרו שם משום דאדם אוסר דבר שברשותו אפילו לכשיוצא מרשותו עיי"ש, וכן פסקו הפוסקים ז"ל. וקשה הא בשנת השביעית שייך השדה לד', ולבעה"ב היא אך על ששת השנים וא"כ הוי כמו שיכול אדם להקנותה חודש אחד לראובן וחודש אחד לשמעון כדכתב הר"ן ובהא הוברר הדבר דששה שנים שייך לבעה"ב ושנה אחת להפקר לכל ישראל, הפקר דשביעית אפקעתא דמלכא, וא"כ כשהדירו הנאה לפני שביעית האיך נאסר בשנת השביעית, הא בב' שותפין שנדרו הנאה זמ"ז מותר לראב"י ליכנס לחצר משום ברירה ורבנן דפליגי הוא משום דכה"ג נמי ס"ל דאין ברירה, אבל אי יש ברירה אמרינן הוברר הדבר דמעולם לא היה שייך לראובן על השעה הזו אינו יכול לאסור על חבירו כשיגיע זמנו, ולא שייך בזה אדם אוסר דבר שברשותו לכשיצא מרשותו משום דהוי ידוע משעה הראשונה שיום זה שייך לחבירו, ואין אדם אוסר על חבירו דבר ששייך לחבירו גופי', וגבי האומר לבנו קונם שאי אתה נהנה לי בחיי ובמותי דלא ירשנו, משום

דהשתא לא שייך לבנו ולא שייך לבנו על לאחר מיתה מהשתא מדין ירושה דהא רשות ביד אביו למכור בחייו, אבל כשיש לשנים בשותפות שדה אחת ומתחלה נכנסו על דעת כן דשש שנים הללו שייך לראובן ושנה השביעית הזו שייך לשמעון, האם יכולת ראובן לאסור על שמעון השדה על שנה שלו ואפילו כשאמר נכסים אלו אסורין עליך. דהא מעולם לא היתה שלו על השנה הזאת. וכיון שמוכח ממתני' דהשותפין דלמ"ד יש ברירה נמצא דמעולם לא הי' שייך השדה דשמעון לראובן, וא"כ האיך יכול לאסור עליו בשנת השביעית דהא מעולם לא היתה שלו על שנת השביעית מטעם אפקעתא דמלכא ושייך לכל ישראל, וזהו קושיא אלימתא לשיטת המהרי"ט ז"ל, אבל משיטת הב"י ז"ל ניחא שפיר דהא דנעשה הפקר לכל ישראל בשנת השביעית הוא משום דהבעה"ב צריך להפקיר, אבל כ"ז שלא הפקיר לא הוי הפקר והוי עדיין שלו על עולם ואינו שייך לכל ישראל על שנת השביעית אלא בשהפקירו א"כ באומר נכסים אלו אסור עליו אפילו בשהפקיר כדאיתא בדף מ"ז גבי איבעיא דאבימי וכן פסקו הפוסקים ז"ל.

ולכאורה נראה דבאמת י"ל כהמהרי"ט ז"ל דהפקר שביעית הוא אפקעתא דמלכא ואפילו כשלא הפקיר נמי מופקר, וראי' מדברינו גופי' דהא בירושלמי איתא מפורש באמת כן במס' פאה פ"ז ובפ' מקום שנהגו במס' פסחים מביא הירושלמי ברייתא הנוטע כרם להקדש פטור מן הערלה ומן הרבעי וחייב בשביעית, ר"ז בשם רבי יוחנן ושבתה הארץ שבת לד', אפילו דבר שהוא לד' קדושת שביעית חלה עליו, ר"ח בר"א בעי קומי ר"מ לאכלו אי אפשר שאי אפשר להקדש לצאת בלא פדיון ולפדותו אי אתה יכול שלא יהא כקונה קרדום מדמי שביעית, פי' דמקשה האיך אפשר להיות הקדש ושביעית ביחד כיון דשביעית הוי הפקר והאיך חול שביעית על הקדש דיהא שדה הקדש הפקר ולאכול כל אחד בלא פדיון, ולפדותו אי אתה יכול שאם יתן פדיון להקדש הא כיון דשביעית תופס את דמיו וצריך דוקא לנהוג בו קדושת שביעית והוא דנותן להקדש אינו יכול לאכול אלא יקח לו קרדום לבד"ה מדמי שביעית א"ל הגיזבר היה מחלפן ביד אחר. וע"ז אמר רב מתנייה למה לי נן פתרין לה ד"ה וכדההיא דאמר ר"י דברי ר' יוסי מפני שקדם נדרו להפקירו והכא מפני שקדם הפקר נדרו להקדישו, והפי' פשוט ומובן כדפי' המפרשים הק"ע והפ"מ ז"ל דהוא בפ' אין בין המודר גבי מתניתין דנותן על הגדר ואומר הרי הן מופקרין לכל מי שירצה ור' יוסי אוסר. ושיטת הירושלמי בטעמא דר' יוסי הוא כרבי יוחנן בבבלי דף מ"ג דהפקר כמתנה, ומתיב ר' אבא מהברייתא דאמר ר' יוסי בד"א בזמן שנדרו קודם להפקירו אבל אם הפקירו קודם לנדרו מותר ואי הפקר כמתנה מה לי הפקר קודם לנדרו. והירושלמי ס"ל כיון דנדרו קודם להפקירו אסור,

אבל כשהפקירו קודם לנדרו אין בידו לאסור עליו כיון שהפקיר ויכול כל אחד לזכות הגם שאינו נפיק מרשותו עד דמטי ליד זוכה, אבל מכיון דיכול כל אחד לזכות באין עיכוב ע"כ אינו יכול לאסור עליו. ור' יוחנן ס"ל בירושלמי בפ' אין בין המודר גבי הנודר לפני שביעית כשהגיע שביעית אוכל מן הנוטות, וקאמר שם ר' יוחנן אפילו לר' יוסי דס"ל אדם אוסר דבר שברשותו, לכשיוצא מרשותו מודה בשביעית דהיא הפקר מודה ר' יוסי בהפקר תורה דהוי הפקירו קודם לנדרו וע"כ חייב בשביעית המקדיש את כרמו לא משום דהוי שביעית והקדש ביחד, אלא לפיכך חייב בשביעית, ולא הוי. פטור כמו בערלה ורבעי ז"א דערלה ורבעי ההקדש קודם דהא נטע לכתחילה כרם להקדש ע"כ פטור דהקדש פטור אבל שביעית קדם הפקר שביעית להקדישו ומעולם לא נתקדש על שנת השביעית לפיכך אין הקדש פוטרו משביעית משום דלא חל ההקדש על שנת השביעית משום דשביעית קודם ואוכלו שפיר בלא פדיון כלל, כן פשוט הפי'. וא"כ הוא ע"כ דהוי אפקעתא דמלכא ואינו שלו מעולם על שנת השביעית להקדישו וא"כ הוא כדעת המהרי"ט ז"ל. אבל קשה הא משיטת הבבלי מוכח דיכול לאסור על חבירו אפילו כשהגיע שביעית, ולפ"ז נסתרה הראי' שכתבנו לעיל מהירושלמי דמס' שקלים הנ"ל, די"ל דזהו אך לשיטת הירושלמי דמביא הראי' מחודש העיבור של שנת השביעית, אבל לשיטת הבבלי באמת אינו כן, דלשיטת הבבלי לא הוי הפקר עד שיפקיר וחל הקונם, וכמו כן חל ההקדש דלא הוי ברשות שביעית מהשתא כנ"ל. אבל באמת ז"א דמשיטת הבבלי לא קשה על שיטת המהרי"ט ז"ל דלעולם דשביעית הוי הפקר מאפקעתא דמלכא ואפילו בעה"ב הגודר את כרמו הוי הפקר ממילא ופטור מן המעשרות, ומה שחל הקונם שעשה בשש השנים על השנה השביעית היא מכיון דעכ"פ גזר רחמנא מ"ע על כל ישראל שיפקירו שדותיהם וכרמיהם בשביעית הרי דרצון התורה שיהא ההפקר בא ע"י הבעלים שהבעלים יוציאו מרשותם ע"י פיהם להפקר, ע"כ חל האיסור קונם לכשיוצא מרשותו כמו כי קונם בנכסים אלו דאסור אפילו כשהפקיר אח"כ כן חשוב שנת השביעית מה"ת להפקר דהבעלים ונחשב הפקר משעת הפקר דבעלים, אע"פ שאם לא הפקיר ועבר וגדר את כרמו בשביעית הוי הפקר ממילא מאפקעתא דמלכא, מ"מ משום דכיון דמוזהר להפקיר ומפקיר באמת נקרא שביעית הפקר אך ע"י בעלים. וראי' לזה מהא דגרסינן במס' נדרים דף י"ג מה ראית לרבות חטאת ואשם ולהוציא את הבכור מרבה אני חטאת ואשם שכן מתפיסו בנדר ומוציא אני את הבכור שקדוש ממעי אמו, ומאן דאסר א"ל בכור נמי מתפיסו בנדר דתניא משום רבי אמרו מנין לנולד בכור בתוך עדרו שמצוה להקדישו שנאמר הזכר תקדיש, ומאן דשרי כי לא מקדיש לי' מי לא מוקדש ע"כ. והנה

אפילו למ"ד שלא נתפס בכור בנדר משום דאם הוא לא מקדיש לי' מי לא קדיש הוא מטעם שכתב הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות נדרים הי"ב הרי עלי כבכור הרי אלו מותרין שאין קדושתה בידי אדם וא"י להתפיסו בנדר שנאמר לא יקדיש איש אותו, והביא הכ"מ ז"ל מה שהקשו לבנו הרב ר' אברהם ז"ל דהאיך מביא פסוק שלא נאמר בגמ' והא מהפסוק שלא יקדיש איש אותו גמרינן שלא ישנה מהקדש להקדש וגמרינן מבכור על כל הקדשים ונדחק בישובו.

ולפענ"ד פשוט דצריך ביאור, מדוע לא הוי מתפיס בנדר, הא כיון שהתורה צוה להקדישו בפה ע"כ רוצה התורה שיהא קדושתו קדושת פה, אבל הוא משום דכתיב לא יקדיש איש אותו והיא שלא ישנהו לקדושה אחרת. והנה פשט הכתוב לא יקדיש איש אותו משמע דקאי על קדושת הבכור גופי כדאיתא ברשב"ם ז"ל וברמב"ן ז"ל בפי' החומש, אך הכתוב מורה לן דאינו חל עליו שום קדושת הפה כיון שקדוש כבר שוב לא חל עליו קדושת הפה, וגמרינן כן לכל הקדשים שכבר הוקדשו ונתקדשו שוב אין חל עליהם עוד קדושת הפה, והאי לא יקדיש איש אותו הוא לאו ואזהרה, וגם מגלה לן שלא נתפס כלל אמירת פיו כדאיתא ברמב"ם ז"ל פ"ד מה' תמורה הי"א דהוא לאו ואין לוקין עליו משום דלא נתפס כלל דבריו ולא מועיל כדאיתא בכ"מ ז"ל עיי"ש, והוי כמו הלאו דלא תהי' אשת המת החוצה דהוי לאו באזהרה וגם דלא נתפסו הקידושין, עיין בתוס' ז"ל במס' יבמות דף מ"ט ע"ב, לפיכך מסיק הרמב"ם ז"ל שנאמר לא יקדיש איש אותו, ומזה ידעינן שאין חל קדושת הפה על שום קדשים בעולם, וכמו כן בבכור לא חל עליו שום קדושת הפה כיון שכבר נתקדש, והא דצותה התורה להקדיש, הזכר תקדיש, הוא אך למצוה אע"פ שלא חל עליו קדושת פיו וקדושת פיו לא שייך כלל ולא נתפס קדושת פיו, אך מצוה שיאמר בפיו ומצוה בעלמא היא אבל לא נתפס הקדושה משום פיו, אבל מאן דאסר ס"ל דכיון דצותה התורה להקדישו נתפס קדושת פיו וזה בריר וצהיר. א"כ לפ"ז בשביעית דליכא גזיה"כ דלא נתפס נדרו בהפקירו (דהא הפקר נמי מתירת נדר היא כדאיתא בראשונים ואחרונים ז"ל) וע"כ מכיון דציותה התורה להפקיר נתפס הפקר נדרו ע"י פיו, נמצא כשהפקיר בשביעית הוי הפקר ע"י פיו, (אעפ"י שבאם לא הפקיר הוי הפקר מאפקעתא דמלכא) לפיכך אדם אוסר דבר שברשותו לכשיוצא מרשותו באומר נכסים אלו עליך, לפני שביעית, שהרי הפקר השביעית בא אח"כ ע"י הפקר נדרו ולא מאיליו, ואימתי בא מאיליו ההפקר מאפקעתא דמלכא דוקא בשלא רצה להפקיר אבל בשמפקיר באמת חל ההפקר אך ע"י פיו ונמצא דההפקר דשביעית מתחיל משעה שהפקירו בשביעית. אבל הירושלמי חולק עם הבבלי בזה וס"ל כיון דמחויב להפקירו ע"כ קדם הפקר נדרו

(ר"ל דהפקר הוא מתורת נדר ונדרו הוא ומדויק תיבת נדרו) להקדישו הגם דהפקר בא ע"י הבעלים אבל מכיון דמחויב בע"כ להפקיר מה"ת השדה והכרם ע"כ קדמה הפקר נדרו להקדישו וא"י להקדיש, ולא דמי לערלה ורבעי דהא הפירות עדיין אינו בעולם אבל בשביעית כיון דהשדה היא בעולם בשעת ההקדש והוא מוזהר מהשתא על שנת השביעית להפקירו ע"כ קדמה הפקר נדרו להקדישו. והירושלמי הזה יהא מבואר בע"ה אח"כ נוגע הוא לעיקר הדין ולעיקר ההלכה אם נוהג שביעית בעכו"ם, ואנחנו נלך כסדר דברי המהרי"ט ז"ל בהלכה זו בע"ה:

ולאחר משא ומתן הזה קמה ונצבה הראי' שלנו מירושלמי מס' שקלים לדעת המהרי"ט ז"ל אם שנוהג שביעית בשל עכו"ם פטור מן המעשרות אע"פ שגדר את כרמו:

שוב כתב המהרי"ט ז"ל לחזק שיטת אביו ז"ל

דהלקוח מן הגוי ומירח ישראל אינו חייב ליתן מ"ע ונפטר מהנתינה כמו שפטור ממעש"ר ומתרו"מ משום דיכול לאמר אתינא מכח גברא וכו', ולא כהב"י ז"ל ס"ל דחייב במ"ע בנתינה בלוקח מן הגוי, ומביא ראי מהא דמס' בכורות דף י"א דאמרינן דנתמרח ביד ישראל מעשרן והן שלו דא"ל אתינא מכח גברא דלא מצית לאשתועי' כו' ומסיק הגמ' דפטור מתרו"מ שנאמר כי תקחו מאת ב"י והרמותם ממנו תרומת ד' מעשר מן המעשר, טבלים שאתה לוקח מישראל אתה מפריש תרו"מ ונותנה לכהן, טבלים שאתה לוקח מן העכו"ם אין אתה מפריש ונותנה לכהן, והק' המהרי"ט ז"ל א"כ מטעם דאתינא מכח גברא פטור אף במעשר עני, ועוד הק' אם דמשום הטעם דאתינא א"כ ל"ל קרא וכי תקחו מאת. ב"י. וע"כ מפרש המהרי"ט ז"ל כך הסוגיא דבאמת פטור לקוח מה"ת דכתיב זרעך ולא לקוח, אך מדרבנן מחייב ואימתי חייבוהו חכמים דוקא בלוקח מישראל כדי שלא יפקיעו מתרו"מ משא"כ בלוקח מן הגוי אין כאן הפקעה דהא בלא"ה הגוי לא פריש, ואך בתרומה ותרו"מ כיון דאסירי לזרים היה צריך ליתן לכהן, אך מכיון דאשכחן בתרו"מ דאף שהעכו"ם נותן ללוי פטור מתרו"מ ואף שהוא מעשר מה"ת דהא אין קנין לעכו"ם בא"י ואפ"ה פטרי' רחמנא ולפיכך ישראל הלוקח מן הנכרי פטור ג"כ מתרו"מ אפילו מדרבנן משום דא"ל אתינא מכח גברא והיינו דקאמר אתינא מכח גברא כלומר אפילו הי' מפריש המעשר ונותנו ללוי לא היה הלוי נותן לך כלום שהוא פטור מן הדין, אבל מהסברא דאתינא מכח גברא לבד אי אפשר למפטרי' כדמוכח מפ' יש בכור וממס' קידושין פרק האיש מקדש, עוד הוסיף המהרי"ט ז"ל דהא דהיה סברא לחייב בלקוח בתרומה ותרו"מ היא משום דלקוח אינו פוטר אך במעשר ולא בתרומה ותרו"מ זהו תוכן דבריו הק' ז"ל. ולא נוכל להבין אם דלקוח מן הגוי פטור אף מדרבנן משום דלא נפקע

בלקיחתו מתרומה ומעשרות, אך בתרומה ותרו"מ משום דאסור לזרים הי' צריך ליתן ג"כ, קשה להבין מה שייכות האיסור לזרים לחובת נתינה יותר ממעשר. ועוד קשה דאם כדבריו ז"ל דעיקר הפטור היא משום דלקוח פטור מה"ת אך מדרבנן חייב כדי שלא יפקעו ממעשרות לפ"ז בעכו"ם דאינו מפקיע כלל לא גזרו רבנן, א"כ מטעם זה יהא פטור אף מהפרשה כיון דאין כלל דין דתרו' מ בלקוח ועוד כבר הק' המל"מ ז"ל בפ"א מה"ת על המהרי"ט ז"ל הא קודם מירוח חייב לקות מה"ת והאיך כתב הרמב"ם ז"ל האי דינא מדף י"א בבכורות, הא הרמב"ם ז"ל פסק דקודם מירוח חייב מה"ת. וכן גם מ"ש דלקוח לא מיפטר מה"ת אלא במעשר ולא בתרו"מ, התוס' ז"ל לא כתבו מפורש כן עיי"ש. ובאמת דברי המהרי"ט ז"ל יתפרשו אך לפי פירוש השני בתוס' ז"ל דטבלים שאתה לוקח. מן הגוי הפי' שהעכו"ם הפריש, אבל לפי' הראשון שבתוס' ז"ל דטבלים שאתה לוקח מן הגוי הפי' שאתה לוקח מישראל הבא מן הגוי אינו סובל הפי' של המהרי"ט ז"ל אך לפי' השני:

וע"ד הקושיות דהק' המהרי"ט ז"ל דאי מטעמא דאתינא מכח וכו' ל"ל קרא, ואי מהקרא כיון דהקרא הוא אך בתרו"מ מנ"ל מעשר, עפ"י פירוש הראשון בתוס' ז"ל ניחא שפיר, דמטעמא דאתינא מכח וכו' מזה הטעם לא אפשר למפטרי' כדמוכח מפ' יש בכור ומקדושין פ"ב כדכתב המהרי"ט ז"ל, אלא עיקר הפטור הוא מן הקרא דכי תקחו מאת ב"י את המעשר, ומיעט רחמנא מהא דכתיב ב"י למעט נכרי, הא נכרי אינו מצוה, אלא למעט ישראל הבא מכח נכרי, דאך מב"י לבד כי תקחו את המעשר, אבל לא מישראל הבא מכח נכרי, והגם דאין קנין לעכו"ם בא"י וחייב הישראל להפריש תרומות ומעשרות,. כי אין קנין לעכו"ם להפקיע הקדושה מן הארץ, כ"ז הוא שמחויב להפריש משום איסור טבל, אבל לקיחה ללוי לא תקחו אלא מישראל לבד ולא ישראל הבא מכח הנכרי, והוא משום דלענין איסור לא שייך אתינא מכח גברא כמו ישראל שלקח בית מן הנכרי חייב במזוזה ולא שייך אתינא כו' אלא בממון כמו שמבואר במהרי"ט ז"ל בסוף התשובה בשם ר"ש הזקן ז"ל. ע"ז קאמרה התורה כי תקחו מאת ב"י את המעשר וגו' והרמותם ממנו את תרומת ד' מעשר מן המעשר וגו' הא מהאי קרא ידעינן דתרו"מ טובל דהא כתיב כי תקחו מאת ב"י את המעשר והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר ונתתם ממנו את תרומת ד' לאהרן הכהן, א"כ הפרישה והנתינה כתובים בהאי קרא וא"כ הוא כמו סכינא חריפא מפסקי לקראי, וא"כ נמעט מן הקרא דב"י דישראל הלוקח מן העכו"ם אינו מחויב הלוי אף בהפרשה דתרו"מ. אבל ז"א דהא גזר רחמנא דאין קנין לעכו"ם להפקיע הקדושה מקרא דכי לי הארץ, וע"כ הא דמיעט רחמנא מהאי קרא עכו"ם הוא

ע"כ מיעטו מנתינה, ומאי ראית הוא משום דבממון ממעטו קרא משום דאתינא מכח גברא, אבל בלא קרא לא אמרינן האי סברא לפטור משום אתינא כדכתב המהרי"ט ז"ל, אך הכרעת הכתוב הוא דכאן אמרינן אתינא. וע"כ נתמעט גם מעשר מהקרא הזה כי תקחו מאת ב"י את המעשר, דאימתי תקח אך מיד ישראל לגמרי אבל לא מישראל הבא מכח, עכו"ם, לפיכך תרומה ומ"ע חייב דליכא קרא למפטרי' מן הנתינה. ובדברינו יומתקו מאד דברי הרמב"ם ז"ל בפ"א מה"ת הי"א וז"ל ז"ל, וגמרן ישראל חייב בכל מה"ת ומפריש ת"ג ונותנה לכהן ותרו"מ ומוכרה לכהן ומע"ר היא שלו מפני שהוא אומר ללוי במעשר ולכהן בתרומת מעשר אני באתי מכח איש שאין אתה יכול ליטול ממנו כלום, ומפני מה אמרו שלא יתן תרו"מ לכהן כתרומה גדולה, לפי שנאמר בתרו"מ כי תקחו מאת ב"י את המעשר טבל שאתה לוקח מישר אתה מפריש ממנו תרו"מ ונותנה לכהן אבל טבל שאתה לוקח מן העכו"ם אין אתה נותן לכהן התרו"מ שהפריש ממנה אלא מוכרה לכהן ולקח דמיה עכ"ל ז"ל, וצ"ב מדוע כתב הרמב"ם ז"ל הטעם על תרומת מעשר מפני מה לא יתן לכהן כתרו"ג [לכאורה הוי ראי' למהרי"ט ז"ל מפני שאסורין לזרים הי' חייב אף בנתינה] מפני מה לא קאמר מפני מה יתן התרומה לכהן ואינו מעכבו לעצמו כמו תרו"מ משום האי טעמא דאתינא, ואומר בהיפיך, מתחילה כתב הטעם על מעשר ותרו"מ מפני שהוא אומר ללוי במעשר ולכהן בתרו"מ אתינא מכח גברא, ואח"כ מסיק ומפני מה אמרו בתרו"מ שלא יתן לכהן כתר ג, והי' לומר להיפך כיון דאמרינן על מעשר ותרו"מ אתינא א"כ כמו כן יאמר בתרו"ג, ועוד צ"ב התיבות הללו התרו"מ שהופרש ממנה תיבת שהופרש ממנה מיותר כמובן, ועוד למה דילג מע"ר. אך לדברינו ניחא מאד דלפי דהטעם דאתינא לא אמרינן בכל התורה כולה, כדעת המהרי"ט ז"ל, שפיר ניחא דקשה להרמב"ם ז"ל על דבריו שנתן טעם על מעשר ללוי ועל תרו"מ לכהן משום אתינא, דהטעם דאתינא הוא שייך גבי מעשר ללוי דהוא מקרא מלא כי תקחו מאת ב"י את המעשר, אבל מנכרי אומר אתינא, משא"כ בתרו"מ האיך תימר דנתמעט מן ב"י, א"כ הפרשה נמי ממעט, ע"כ מביא הדרשת חז"ל כי תקחו מאת ב"י את המעשר כו' אבל טבל שאתה לוקח מן הנכרי, אין אתה נותן התרו"מ שהפריש ממנו, כלומר אע"פ שמחויב בהפרשה, ונדרש הפסוק כך מאת ב"י והרמותם ממנו וגו', מעשר מן המעשר ונתתם ממנו, ר"ל אתה מפריש על הנתינה אבל מן הנכרי אין אתה מפריש ונותנה לכהן, זהו לשון הגמ'. ולכאורה תיבת אין אתה מפריש מיותר, והול"ל אין אתה נותן לכהן, אבל שלא יהא סכינא חריפא מפסקי לקראי ע"כ מידרש אי אתה מפריש על הנתינה לכהן. וכן הרמב"ם ז"ל מסיק בזה"ל אי אתה נותן לכהן התרו"מ שהפריש

ממנה, ולכאורה תיבת שהפריש ממנה מיותר, אבל מורה לן דוהרמותם קאי על ונתתם וממעטינן בנכרי הפרשה על הנתינה, ולפיכך לא כתב על המעשר משום שהוא מפורש בתורה והעיקר לימוד הוא על תרו"מ, ע"כ מפרש הרמב"ם ז"ל בזה"ל ומפני מה אמרו לא יתן תרו"מ לכהן ודילג מעשר ללוי משום דלא קשה לי' אך תרו"מ דכהן, ע"ז מסיק דגזה"כ היא דאמרינן גבי תרו"מ אתינא בכאן, ונמצא דאתינא דבכאן הוא אך גזה"כ ולא נמצא גזה"כ אלא גבי מעשר ותרו"מ, משא"כ בתרומה ומ"ע משום דהאתינא מכח כו' הוא אך גזה"כ בכאן. אבל לא שיוך בעלמא, ומהרמב"ם ז"ל גופי' משמע דמ"ע מקיים נתינה ג"כ, לפיכך לא כתב הדין דמ"ע, ומשמע כדברי הב"י ז"ל וקושית המהרי"ט ז"ל דמעשר מנ"ל, ולדברינו ניחא מאד דכל עיקר הדרשה הוא על תרו"מ, אבל מע"ר מפורש בתורה דנתמעט גבי לקיחה:

והא דמביא הראי' מהא דמס' ידים דנחלקו בעמון ומואב אם נוהג מ"ע או מע"ש בשביעית דנחלקו ר"ט וראב"ע איזו מעשר יהא, אם לסדר השנים או לדמותו לבבל, זה מדמה לסדר השנים וזה לבבל, ולמה לא הביאו ראי' מלקות מן הגוי בשביעית דחייב במעשרות [לפי דעת מרן ז"ל] והוא לדעתו מעשר עני והא הוא בא"י וקרוב יותר מעמון ומואב ועיי"ש, לא הבנתי כלל, הא הוא ז"ל ס"ל דבע"כ הא דחייב לשיטת הב"י ז"ל במעשרות, הוא משום דס"ל דיש קנין להפקיע ולא הוי שביעית, וכשהגוי אינו מפקיר חייב במעשרות והיא משום חירות ישראל, כמו שהקדים המהרי"ט ז"ל בזה דאי אין קנין א"כ פטור מהכל, א"כ מאי מקשה על הב"י ז"ל דלמה לא הביאו ראי' מלקוח מן הגוי, ז"א דהא ר"ט ס"ל במס' מנחות דף ל"א דאין קנין לעכו"ם בא"י לפוטרו מן המעשרות ותנאי הוא אליבא דר"ט עיי"ש. ועי' בירושלמי מס' דמאי פ"ה, וא"כ היכי ילמוד מלקוח מעכו"ם בא"י כיון דאין קנין לאפקועי מקדושתי' והוי א"י והאיך ילמוד עמון ומואב מא"י הא אין למידין אלא חו"ל מחו"ל ולא חו"ל מא"י כדאיתא שם א"ר טרפון מצרים חו"ל ועמון ומואב חו"ל מה מצרים וכו', עיי"ש, אבל אין למידין חו"ל מא"י דבא"י אסור לשנות מסדר השנים משא"כ בחו"ל, ומצרים יוכיח, אבל לדברי הב"י ז"ל דיש קנין והוי חו"ל כדכתב הרא"ש ז"ל, הוי כעמון ומואב דהוי הלמ"מ דמרע, וכ"ש בחו"ל דבתוך א"י דמקורב טפי הוי יותר תקנת עניים. ואימא האי תנא דמם ידים ס"ל כהאי תנא אליבא דר"ט דאין קנין לעכו"ם בא"י. ועוד קשה להבין מנין להמהרי"ט ז"ל להוכיח דע"כ משים דיש קנין והמירוח מחייב דלמא אפילו אין קנין חייב במעשרות משום שהנכרי לא הפקיר וגדר את כרמו דחייב במעשרות בשביעית לשיטת מרן הב"י ז"ל:

קונטרס השמיטה

והראי' שהביאו מהא דסוף יבמות דפירות עזקה, לפי דברי הב"י ז"ל לא קשה דהא שיטתו ז"ל דהא דפסק הרמב"ם ז"ל דאין קנין לנכרי בא"י להפקיע הוא מכריע דוקא לענין אם חזר הישראל ולקח ממנו, הא כשהוא ביד עכו"ם נפקע קדושתי', וא"כ לא קשה מהאי ברייתא דפירות עזקה דאתיא כמ"ד אין קנין, אבל ז"א דע"כ הרמב"ם ז"ל אינו כמכריע דלענין אם חזר הישראל ולקחה אין קנין וכשהוא ת"י עכו"ם יש קנין, אבל הפלוגתא דתנאים ואמוראים היא על הכל אי יש קנין על הכל או און קנין על הכל, אך הרמב"ם ז"ל הוא מכריע, זה אין סברא כלל להעלות זאת על הדעת, וכן הב"י ז"ל בתשובתו כתב מפורש דהרמב"ם ז"ל מפרש דהא דאמרו אין קנין הוא דוקא לענין כשחזר ישראל ולקחה ממנו, הרי דהוא ז"ל מפרש כן גוף הפלוגתא.

וע"כ כל הראיות שהביא המהרי"ט ז"ל

לנגד זה הן קושיות עצומות מאד, וגם לנו הי' קשה לן מעצמנו רוב קושיותיו והמה קושיות עצומות, וכן הגר"א ז"ל בס' של"א סק"ח כתב על ההיא דהכ"מ ז"ל הנ"ל דשגגה גדולה היא דהא בלקח מן הנכרי אפילו פירות פסק הרמב"ם ז"ל דאין קנין. ובאמת אין להבין את שיטת מרן הב"י ז"ל בזה, ועיין בכ"מ ז"ל פ"א מה"ת ה"כ דכתב דהא דפסק הרמב"ם ז"ל דישראל ועכו"ם שלקחו שדה בשותפות אפילו חלקו בקומתה הוי טבל וחולין מעורבין יחד, והק' הכ"מ ז"ל שמאחר דלמ"ד אין קנין אוקימנא האי ברייתא בסוריא דאילו בא"י הכל טבל, ורבינו פסק כמ"ד אין קנין לא הול"ל בא"י טבל וחולין מעורבין זב"ז אלא הול"ל הכל טבל, וי"ל דה"מ לשנוי' דלא אמרינן אין קנין לעכו"ם אלא אם חזר ולקח ממנו ישראל שלא יהא ככיבוש יחיד כנ"ל אבל הב"ע בשלא חזר ולקח ממנו ולא העמידה בסוריא אלא תפס שלא רצה להאריך עכ"ל ז"ל, הרי דקושיא הזו החדה הרגיש הב"י ז"ל, והיא אחת מן חבילות הקושיות שהק' המהרי"ט ז"ל ותו לא:

והא דמדייק הב"י ז"ל מלשון הרמב"ם דאין קנין לעכו"ם כו' לפיכך ישראל הלוקח ממנו אינה ככיבוש יחיד אלא מפריש תרומות ומעשרות ומביא בכורים והכל מן התורה, תירץ המהרי"ט ז"ל דלענין מעשרות ולענין ביכורים, דלענין מעשרות אם לא שחזר ולקח הקרקע ממנו אע"פ שנתמרח ביד ישראל מעשרן והן שלו, ולענין ביכורים והוא משום דצריך לקני הקרקע. וחידש המהרי"ט ז"ל הא דלמ"ד קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי מביא ואינו קורא הא בפ' הספינה אמרינן דמספקא לן גבי ב' אילנות אם קנה קרקע או לא לפיכך מביא ואינו קורא, משמע אבל אי בודאי לא קנה קרקע אינו מביא כל עיקר. ע"ז מחדש דקנין פירות שאני, דיש לו קצת קנין בגוף הקרקע לענין פירות דאל"כ לא היתה מכירתו קיימת דהוי דבר שלבל"ע כדאמרינן יאכל פלוני פירות דקל זה לא אמר

כלום, דקל לפירותיו דבריו קיימין, אלמא דיש לו קנין בגוף לענין הפירות, ולכך הוא מביא ואינו קורא, וע"כ אם לא חזר ולקח להקרקע אינו מביא ולפ"ז נהירין לן שבילי הירושלמי בפ"ה במס' דמאי ובפ"ד במס' גיטין דגרסינן שם ר"ז אמר קומי ר"א בשם ר' אלעזר אע"ג דר"מ אמר אין קנין לעכו"ם בא"י לפוטרו מן המעשרות מודה הוא הכא דיש לו קנין נכסים, א"ר בא אכילת פירות והתנינן הלוקח מביא בכורים מפני תיקון העולם ויביא בכורים ד"ת ע"כ, והמפרשים ז"ל עמלו להבין הפירוש הזה, וע"י דברי המהרי"ט ז"ל הוא מתוק כדבש כמו שמבואר ברידב"ז שם, דלכאורה קשה הבבלי דמס' גיטין דף מ"ז דפריך על מ"ד דאין קנין מהא דבכורים מפני תיקון העולם אין מדאורייתא לא, ואי ס"ד דאין קנין יביא מדאורייתא, ולכאורה קשה הא ביכורים צריך לקנות גם הקרקע ולקרות שם ביכורים במחובר דבאין לו קרקע אינו מביא כלל (ול"ד למי שיש לו קנין פירות לדברי המהרי"ט ז"ל הנ"ל), א"כ למ"ד דאין קנין אם היה ס"ל דאין לו קנין כלל לא לענין הפקעת הקדושה ולא קנין ממון כלל ולא קנין הגוף ולא קנין גוף לפירותיו א"כ אינו יכול העכו"ם למכור הקרקע דהא אין אדם מוכר דבר שאינו שלו א"כ מדאורייתא הלוקח ממנו אינו מביא ואלא אך מפני תיקון העולם ומאי מקשה מזה על מ"ד דאין קנין, א"ו דכל קושית הגמ' בבלי משום דבבבלי מפורש דלמ"ד אין קנין על הקדושה יש לו קנין נכסים ואף קנין הגוף ותלי זב"ז כמבואר בדברינו בתוס' הרי"ד במס' פאה פ"ד, ולפיכך מקשה הגמ' שפיר ומתרץ ב' תקנות כו', ואילו בירושלמי במס' פיאה פ"ד איכא פלוגתא בזה לחד מ"ד בדיש לו קנין להפקיע יש לו קנין ממון, ולמ"ד דאין קנין אין לו גם קנין ממון עיי"ש, ע"ז קאמר הכא בשם ר"א דאע"ג דאין לו קנין יש לו קנין נכסים כההיא דבבלי, ואך דאין לו קנין הגוף, אלא א"ר בא אכ ילת פירות ר ר"ל קונה גוף הדקל לפירותיו, וע"ז פריך והתנינן הלוקח מביא ביכורים מפני תיקון העולם ויביא ביכורים ד"ת בשלמא אי נימא דלמ"ד אין קנין אין לו קנין כלל שפיר ניחא דלפיכך אינו מביא אלא מפני תיקון העולם משום דאין לו קרקע, אבל לדידך למ"ד דאין לו קנין להפקיע מן הקדושה יש לו קנין בקרקע על הפירות א"כ קשה ל"ל מפני תיקון העולם ויביא ביכורים ד"ת:

ומה שמביא המהרי"ט ז"ל ראי' דנוהג שביעית בשל נכרים מהא דמהו לטחון עם הנכרי בשביעית בזה דחה הב"י ז"ל דלמא מיירי בפירות של ישראל ביד גוי, וממילא נדחית גם הראי' מהמפקיד פירותיו אצל הנכרי הרי הם כפירות של נכרי למעשרות ולשביעית דאיכא נמי לאוקמי' שמא לקט הגוי פירות שביעית משדות ישראל דהפקר הוא, וכן נדחית ג"כ הראי' מהא דפ"ז דתרומות אכל קשואין של ערב שביעית ימתין לקישואון

של מוצאי, ולמה לא ישלם מפירות שביעית שנלקח מנכרי כמו גבי ההיא דר"ש שזורי דבשנת השביעית דהפקר הוא חוששין לכל פירות שביעית שלקט משדות ישראל, אך הקושיא מהא דאין עודרין קשה, ואולי מוקים לה בשדה ישראל ששכרה נכרי ודוחק:

סוף דבר דכל הקושיות דמקשה המבי"ט ז"ל והמהרי"ט ז"ל מהסוגיות והתוספתות והירושלמי מענייני שביעית הכל יכולים לתרץ כדברי מרן הב"י ז"ל, אך הקושיא מעיקר דעת הב"י ז"ל בפי' דאין קנין הוא קשה מאד, וכן הגר"א חולק בזה. והי' מקום לתרץ דעת הב"י ז"ל דהרמב"ם ז"ל פסק כמ"ד יש קנין אך המ"ד זה גופי' מודה דהיכי דחזר הישראל ולקחה לא הוי כיבוש יחיד, ובזה לבד ס"ל דאין קנין אפילו המ"ד דס"ל יש קנין, אבל המ"ד דס"ל אין ס"ל אין קנין כלל, והא דפריך הגמ' כל הקושיות על מ"ד דאין קנין הוא דלזה המ"ד אין קנין כלל והקושיא דמבכורים הלוקח מביא ביכורים פריך לתרוויהו, והא דפסק הרמב"ם ז"ל דלאחר מירוח ישראל חייב הוא דמרבינן חיובא מדגנך, והא דבסוריא פטור משום דדגנך לא קאי אלא על א"י, אך שזה דוחק ובפרט שהב"י ז"ל גופי' בפ"א מה"ת ה"כ כתב מפורש דהרמב"ם ז"ל פסק כמ"ד אין ק' אך דס"ל דזה המ"ד גופי' לא ס"ל דאין קנין אלא לזה הענין אם חזר ולקח ממנו, ע"כ אין בידינו לתרוצי:

ועלינו עוד לעיין בהפסק של המהרי"ט ז"ל

אחרי שפסק דנוהג שביעית בש"נ אם מותר לקנות מאתו קודם זמן הביעור ומביא התוספתא אין לוקחין פירות שביעית מן הגוי, וכתב שיש שרצו ללמוד מכאן דאין לקנות מן הגוים כלל בשביעית ונותנים טעם לפי שהמעות נתפס בקדושת שביעית ואסור למסור להם דמי שביעית, ונראה שאין לסמוך עליהם כו' דדוקא פירות שביעית שבידינו אסור להפסידם או דמי פירות שביעית אסור להפסידם, אבל כאן זה שעדיין המעות שבידינו אין בהם קדושת שביעית, וכיון שכן לא הוזהרנו בהם שעדיין אינן קדוש, והא דאסור למסור דמי פירות שביעית לע"ה התם הוא שע"ה יאכל בלא קדושת שביעית, ויעשה בהם סחורה ואסור להחזיק ידי עוברי עבירה, אבל בנכרי אינו שייך דהא אינו מוזהר בהם. ועוד סביר אני לאמר שכיון שכל זה הוא מטעם קדושה דאקרי קדוש כ"ש ביד הגוי נפקע קדושתי' מהא דאמרינן בפ' ר' ישמעאל דף נ"ב בקשו לגנוז דינרי הדרייאנא סוריינא שפא עד שמצאו להם מקרא מן התירה, ובאו בה פריצים וחיללוה מכיון שבאו להפריצים נעשו חולין וכו' דבשלמא פירות שביעית עצמן דאינן יוצאים בלא פדיון דהא לעולם הפרי עצמו אסור, אבל המעות כו' מה קדושה דכלי שרת שהי' מקודשים מתחילה כשנכנסו לידם נתחללו ונעשו חולין כ"ש שלא חל עליהם קדושה כו'. והנה דבריו ז"ל צ"ב דסברא הראשונה שלו דמחלק דלע"ה אסור למסור משום

דמחזיק ידי עוברי עבירה אבל הנכרי אינו מצווה ע"ז, קשה הא חיישינן שמא ימסור המעות לישראל, והישראל לא ידע שהם דמי שביעית, כדחיישינן כו"כ פעמים בש"ס שמא ימכור הנכרי לישראל, ואלא ע"כ עיקר ההיתר הוא הטעם האחרון שביד הנכרי לא נתפס בקדושה משום ובאו בה פריצים וחללוה, זה צריך עיון רב לפע"ד, דלכאורה הפסוק הזה אמר גזה"כ על כלי מקדש משא"כ בקדושת שביעית. ולכאורה יש להביא ראי' לזה משיטת התוס' ז"ל דנתפס המעות בקדושת שביעית ביד עכו"ם, ואם הי' הדין דשביעית תופסת את דמי' ויוצא לחולין הי' גם השביעית נתחלל, אך דבשביעית הפרי עצמו אסור אע"פ שנתפס הדמים בקדושה, וראי' לזה מהא דגרסינן במס' קדושין דף נ"ה ע"ב, ת"ר אין לוקחים בהמה ממעות מע"ש, ואם לקח בשוגג יחזרו דמים למקומם, במזיד תעלה ותאכל במקום, אמר ר' יהודא במד"א במתכוין ולקח שלמים, אבל במתכוין להוציא מעות מע"ש לחולין בין שוגג בין מזיד יחזרו דמים למקומן, פירש"י ז"ל אין לוקחין בהמה במעות מע"ש חוץ לירושלים משום דכתיב וצרת הכסף בידיך במד"א אשוגג קאי ובד"ה בין שוגג והאי מתכוין דקתני אמזיד קאי, וה"ק אבל לקחה לשם חולין דמזיד דידי' מתכוין להוציא מעשר לחולין הוא בין שוגג בין מזיד יחזרו דמים למקומן שוגג משום דמקח טעות הוא, ומזיד דקנסינן לי' למוכר כדאמר לקמן דלאו עכברא גנב אלא חורי גנב, ופריך והא אנן תנן ר"י אומר במזיד קידש פירוש כיון דטעות ליכא משום קנסא לא אמרי רבנן דליבטל כי הכא דאמרי יחזרו דמים א"ר אלעזר מתניתין ליכא למקנסי' כלל דאשה יודעת כו', ולא נתכונה להוציאו לחולין אבל מוכר זה יודע שהמעות מתחלל על הבהמה וחולין הן בידיו ועובר על לפ"ע לא תתן מכשול, שהרי יודע הוא שהלוקח מתכוין לאכול בעירו, והק' התוס' ז"ל אבל קשה טובא כו' ועוד קשה מאי ולפ"ע ל"ת מכשול איכא הכא הלא אם לא יקח ממנו יקח מאדם אחר ולא שייך לפ"ע אלא דקאי בתרי עברי דנהרא, כגון מושיט כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח. ועוד קשה דמשמע מתוך פירושו שהבהמה נתפסת בקדושה והמעות נתחללו וכי משום קנס נאמר יחזרו הדמים למקומם והמוכר יאכל הבהמה חוץ לירושלים, ול"ל שיחזור ויחלל כו' דהא אליבא דר"י קיימינן דסבר דלקוח בכסף מעשר אינו נפדה כו'. ולכאורה קשה דמאי מקשים התוס' ז"ל על שיטת רש"י ז"ל דהא אינו עובר על לפ"ע דאם לא יקח ממנו יקח מאדם אחר מי יהיה האדם אחר אם בנכרי הא ע"י נכרי לא יכול לחלל הכסף מעשר דליתפס הקדושה בהבהמה דכל חילול ע"י מקח הוא דנפקע הקדושה מזה ונתפס בזה, אבל כשיקנה במעות מע"ש הבהמה מן הנכרי האיך תפקע הקדושה מהמעות ונתפס בהבהמה הא כיון שקנה העכו"ם המעות נעשה חולין בידו,

קונטרס השמיטה

והאיך תתפס קדושת המעות בהבהמה, דהא אי אפשר שתעשה שתי' פעולות דיפקע הקדושה מהמעות ע"י הנכרי, וע"י שנכנס להבהמה, הא נפקע הקדושה מן המעות ע"י עכו"ם, אף אם לא תכנס הקדושה בהבהמה, דהא אם יקנה ישראל במעות הללו דברים שאינן נלקחין בכסף מע"ש לא יצאו המעות לחולין ואם יקנה מן הנכרי יצא לחולין, כיון שקנה הנכרי המעות, וא"כ האיך תכניס הקדושה כשקנה דבר הנלקח בכסף מע"ש דהיא בהמה, דהאיך תפקע הקדושה מהמעות ותכניס הקדושה להבהמה, וא"כ הוי הבהמה חולין ולא מעשר. וגרסינן במס' מכות דף י"ט ע"א אמר ר"א אמר יוחנן מע"ש מאימתי חייבין עליו משראה פני החומה, מ"ט דא"ק לפני ד"א תאכלנו וכתיב לא תוכל לאכל בשעריך, כל היכי דקרינן בי' לפני ד' אלקי' תאכלנו קרינן בי' לא תוכל לאכל בשעריך וכל היכא דלא קרינן בי' כו'. והק' בתוס' ז"ל וקשה כיון דקודם שראה פני החומה ה"נ דמותר לאכלן חוץ א"כ למה הוזקק לעולם לפדות מע"ש, וי"ל דודאי ליכא לאו, אבל עשה איכא דכתיב וצרת הכסף בידך, אבל בלא פדי' לא עכ"ל ז"ל. ולכאורה קשה א"כ לפ"ז לקוח בכסף מע"ש אליבא דר"י דאין לו פדיון א"כ יהא מותר לאכל חוץ לחומה, והכא קיימינן אליבא דר"י, והאיך עובר על ל"פ ל"ת מכשול דיאכל הלקוח מכסף מעשר בחוץ. אכן ז"א דאפילו לר"י יש איסור לאכל לקוח בכסף מעשר בחוץ והיא מדרבנן כמו שמבואר אצלינו בתוס' הרי"ד במס' מע"ש. וא"כ כשיקנה הבהמה מן הנכרי יהיה הבהמה חולין וכשיאכל הבהמה בחוץ לחומה לא יעבור על אכילת מע"ש בחוץ אלא דעובר כבר על העשה דוצרת הכסף בידך והלכת אל המקום ואם אפילו יקנה מישראל ויותפס הקדושה על הבהמה ויעלה ויאכל במקום ג"כ עבר על העשה דוצרת הכסף בידך והלכת, דצריך להוליך כסף ולא בהמה לשיטת רש"י ז"ל, א"כ כשקנה מישראל עבר על ב' עבירות על העשה דוצרת ועל איסור דרבנן אכילת לקוח בכסף מע"ש חוץ לחומה. משא"כ אם יקנה מן הנכרי, אז העשה דוצרת כבר עבר קודם ועל האיסור אכילת חוץ לא יעבור בקניית הבהמה מהנכרי ואינו עובר אלא ע"י ישראל המוכר הזה שיודע שהלוקח מתכוין לאכל בעירו, וא"כ עובר המוכר על לפ"ע וכו'. ואי דיכול לקנות מישראל אחר גם זה אינו, דהא מפורש בתוס' ז"ל במס' ב"מ דף ע"ה ומובא במל"מ ז"ל בפ"ג בה"ב בה' מלוה ולוה דהא דאמרינן דבנזיר אם לא הושיט לו הכוס הי' ישראל אחר מושיט לו עובר על לפ"ע, אם לא באם שאם לא יושיט לו הוא ישיג מעצמו, ודכוותי' גבי המלוה והלוה דעובר הלוה כשלוה בריבית על לפ"ע אפילו אם יש לוה אחר ישראל שילוה מ"מ הוא עובר, ומביא שם ראיה גמורה מדברי התוס' ז"ל גופי' דמקשים בדף ע"ה ע"ב במס' ב"מ דהעדים עוברין על בל תשימון, דזמנין דעברי אלפני עור כגון אם לא הי' מלוה לו בלא

עדים, וזמנין דלא עברי כגון שהי' מלוה לו בלא עדים, מש"ה לא קתני דעברי אלפ"ע, ואי איתא דאי יכולה המעשה הזאת להיות ע"י ישראל אחר אינו עובר, א"כ גבי לוה נמי משכח"ל דילוה ישראל אחר, או דע"י שיכול לעשות ע"י ישראל אחר לא מהני אם לא ע"י גוי, ובגוי ליכא לאו דריבית. א"כ מכל הנ"ל קשה מאי מקשים התוס' ז"ל על שיטת רש"י ז"ל, הא עפ"ז אדרבה יובן מאד שיטת רש"י ז"ל, מדוע לא קנסינן להמוכר במזיד משום דעבר על לפ"ע המ"ע דוצרת הכסף, ז"א דהא אם יקנה מעכו"ם נמי יעבור על יצרת הכסף, וע"כ לא שייך הלאו דלפ"ע, דלא הוי בתרי עברי דנהרא. אלא ע"כ דהא דקרא אשכח ודרוש ובאו פריצים וחללוהו הוא דוקא על כלי המקדש אבל לא בעלמא. וכן השל"ה הקדוש מחמיר בזה:

ועתה נחזור על עיקר ההלכה, הנה ראיתי

בס' פאת השלחן סי' כ"ג מביא ראיה מלשון הרמב"ם ז"ל דכונתו גבי שביעית דכתב דעכו"ם שקנה קרקע בא"י וזרעה, פירותיה מותרין, וע"כ היא כדעת מרן הב"י ז"ל, דאי ס"ד כהמבי"ט ז"ל הול"ל פירותיה מותרין באכילה. ומביא ראי' ע"ז מלשונות הרמב"ם ז"ל, דבכונתו שמותר לאכל בקדושת שביעית כותב מותר לאכל, וכשכותב מותר סתם, הכונה שמותר לגמרי, וכיון שכתב מותרין סתם הכונה על היתר לגמרי שאינו נוהג שביעית כלל. הנה בתשו' הרמב"ם ז"ל פאר הדור כתב מפורש בזה"ל מותרין באכילה. וע"ד שכתב בעל פאת השולחן, דאמת דבעיקר הדין דאין קנין, קשה להבין, והמהרי"ט ז"ל והפר"ח ז"ל והגר"א ז"ל משיגים עליו. אך יש לקיים הדין של מרן ז"ל מטעם אחר, והוא דגבי שביעית כתיב לכם ונתמעט נכרים, דהא דכתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה קאי הלכם על שלפניו, ועל שלאחריו לכם לאכלה ועל שלפניו שבת הארץ לכם ולא לנכרים, ומביא ראיה מספרא פ' בהר לכם ולא לנכרים. לאכלה ולא שיביא ממנה מנחות, ומפרש הפאת השלחן ז"ל דע"כ לכם קאי על שלפניו, דאי על לאכלה הא מלאכלה ממעט מנחות. וזה פשוט מאד דאין מכאן שום הוכחה כלל, מלאכלה ממעט מידי דעולה לאישים ולא לאכלה, ואפילו על מידי דאכילה ממעט נכרים ומרן ז"ל הביא ג"כ האי סברא בתשובתו, וכתב בלשון זה, ואם באנו לדין ביותר טעם י"ל שיש לו קנין להפקיע משביעית, דקרא כתיב והיתה שבת הארץ לכם, לכם ולא לנכרים עכ"ל ז"ל, וז"פ דמביא הדברים הללו אחורי הקולמס ולאיזה סניף, ואין בונה מזה שום ראיה, דאל"כ לא הי' צריך יותר לפלפל. ומהספרא אין ראיה כלל, אכן יש להביא ראיה דשביעית אינו נוהג בשל.נכרים משום דכתיב לכם. והוא מפורש בירושלמי הנזכר בדברינו למעלה, והוא הירושלמי בפרק מקום שנהגו ובפ"ז דפיאה הנוטע כרם להקדש פטור מן הערלה

ומן הרבעי וחייב בשביעית, ר"ז בשם ר יוחנן ושבתה הארץ שבת לד' אפילו דבר שהוא לד' קדושת שביעית חל עליו, רחב"א בעי קומי ר"מ לאכלו בלא פדיון וכו' אר"מ ל"ל לית אנן פתרין לה ד"ה היא כו' כההיא דמר ר' יוסי כו', והכא מפני שקדם הפקר נדרו להקדישו ע"כ, ומובא לעיל בדברינו. והנה הטעם דפטור מן הערלה ומן הרבעי כתב המל"מ ז"ל בפ"א מה"ש דממעטינן מלכם, ופריך הג"מ א"כ מ"ט לא פטור גם משביעית, ע"ז משני ב' תירוצים, אחד מגזה"כ דעל הקדש חל שביעית, ואחד דעל שנה שביעית לא נתקדש. הרי מוכח מכאן דנתמעט מלכם שביעית. ולכאורה ראי' אלימתא היא, ומפורש כן [ובזה יש לתרץ קושית המל"מ ז"ל הנ"ל מדוע לא כתב הרמב"ם ז"ל הך דשביעית אך כתב הדין דהנוטע כרם להקדש פטור מן הערלה ורבעי, והא דחייב בשביעית לא כתב כלל, הא י"ל דפטור ג"כ והי' צריך לאשמעינן דחייב בשביעית. אבל לפ"ז ניחא, דכיון דהרמב"ם ז"ל כתב בה"ש פ"ד הכ"ט הדין הזה דעכו"ם שקנה קרקע בא"י וזרעה בשביעית פירותיה מותרין, והוא דמותר דאין בהם קדושת שביעית והוא מטעם לכם, א"כ ממילא דהקדש נמי פטור משום לכם. וגבי ערלה נמי צריך לאשמעינן דפטור בהקדש משום לכם בפ"י מה' מע"ש, משום דגבי ערלה לא נקט הדין דשדה נכרי פטור, ואדרבה בפ"ט מה' מע"ש פסק דחייב עיי"ש בה"ה. ע"כ פסק שם בה"ז דהנוטע כרם להקדש פטור, משא"כ בשביעית, כיון דפסק בפ"ד מה"ש הכ"ט דפירות עכו"ם מותרין משום שביעית והוא משום לכם, א"כ ממילא הקדש ג"כ פטור. והא דבאמת לא פסק הרמב"ם ז"ל כהאי ברייתא דחייב בשביעית מגזה"כ כדאמר ר' יוחנן, הוא משום דהגמ' מקשה על האי ברייתא היכי משכח"ל הקדש והנה אנן קי"ל דגבי פדיון. הקדש בעינן וקם לו ושביעית ביחד, הא שביעית הוי הפקר, והאיך יצא ההקדש בהפקר ולאכלו בלא פדיון, ואי דיפדה, הא שביעית תופס את דמיו, ומה יעשה בדמים הא ניתנו לאכילה והקדש בד"ה אינו אוכל אלא יקנה לו קרדום מדמי שביעית וזה אסור, א"כ ל"ל דברייתא מתרצתא היא משום גזה"כ שבת לד' אפילו דבר שהוא לד' חל עליו קדושת שביעית, והא דמשני דהגזבר מחליפו ביד אחר הוא כדפירשנו ברידב"ז, דמשני דס"ל כהך דר"א במס' סוכה דף מ' ע"ב דאין שביעית מתחלל דרך חילול אלא דרך מקח ויעשה דרך חילול פי' שיחלל המעות של הקדש על פירות ויכנסו הפירות להקדש והמעות יצאו לחולין, אבל קדושת שביעית לא נתחללו והוי קדושת דמי שביעית עליהן והאחר יאכל המעות בקדושת שביעית, והקדש ימכרו הפירות ויכניסו ת להקדש והמעות הללו לא יהא דמי שביעית ויוכל ליקח מזה קרדום, וע"ז א"ר מתני' למה לית אנן פתרין לה ד"ה הוא דאפילו כר' יוחנן דפליג על ר"א במס' סוכה דף מ' ע"ב וס"ל דאפילו דרך חילול נמי מתחלל

ונתפסו הפירות בקדושת שביעית, מ"מ חל שביעית משום דהקדש לא חל מעיקרא על שנת השביעית מפני שקדם נדרו להפקירו, והכא מפני שקדם הפקר נדרו להקדשו לא יכל הרמב"ם ז"ל לפסוק כן משום דמס' סוכה דף מ' ע"ב הנ"ל דנחלקו ר"א ור' יוחנן אם שביעית מתחלל בדרך חילול וקי"ל דר"א ור' יוחנן הלכה כר"י, ונתפס הפירות בקדושת שביעית, וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"י מה"ש ה"ח, ואע"ג דפסק כרב אשי דבפרי ראשון ד"ה דרך מקח אין, דרך חילול לא, אבל זה אי אפשר, דהא דאי אפשר לשום אדם לזכות בפירות הכרם מהפקר הוא משום דהוי של הקדש, דאי אפשר להקדש להיות הפקר כיון דהוא הקדש א"כ שייך לגבוה אבל כשיסתלק ההקדש הוי הפקר שביעית. כדאיתא בירושלמי דמס' מע"ש פ"ד ה' משום דכתיב ונתן הכסף וקם לו, והחילול דהקדש והקנין דהפודה תלוים זה בזה דאי אפשר לזה בלא זה, עיי"ש בתוס' הרי"ד וא"כ כשפודה דרך מקח נעשה החלול הקנין, אבל בדרך חילול נעשה הקנין ע"י החילול דבמה שאומר זה יתחלל על זה ונתחלל נעשה מזה המקח וקם לו ככתוב בתורה. וכ"ז הוא בעלמא אבל כרם דהקדש בשביעית האיך יקים לו ע"י החילול, האיך יבא הקנין אליו ע"י החילול, הא כיין שנתחלל ההקדש הרי הוא הפקר שביעית והאיך יקנה בהמעות, וע"כ בהפרי ראשון אינו יכול לעשות אך דרך מקח, וכיון דדרך מקח א"כ נתפסו המעות בקדושת שביעית, ונמצא לוקח לו קרדום מדמי שביעית, ואי דיעשה הגזבר בהמעות דרך חילול, הא אנן קי"ל כר"י דפרי שני נתחלל בין דרך מקח בין דרך חילול, ויהי' הפירות שביעית, וכן תירוצא דר' מתני' מפני שקדם הפקר נדרו להקדשו ג"כ לא שייך לפי שיטת הבבלי בנדרים דף מ"ב, כמבואר בדברינו לעיל, וע"כ לא מתוקם הברייתא לפי שיטת הבבלי, ע"כ לא פסק הרמב"ם ז"ל כההיא ברייתא מחיוב שביעית. א"כ לכאורה היא ראיה מוכרחת דממעטינן שביעית מלכם] באמת מכאן גופי' מוכח דלא נוכל למעט שביעית מלכם מהאי סוגיא גופי' דהנוטע כרם להקדש פטור מן הערלה ורבעי משום דכתיב לכה ה, א"כ קשה האיך מחייבינן קרקע עכו"ם בערלה, והאיך פסק הרמב"ם ז"ל הנך תרתי דינים דסתרי אהדדי, דפסק דהקדש פטור מן הערלה ובעכו"ם נוהג ערלה. ואין לאמר דבעכו"ם נוהג ערלה משום דנוהג אף בחו"ל מטעם הלמ"מ או הלכתא מדינה, לפיכך לא גרע קרקע נכרי בא"י מחו"ל ז"א, דהא בחו"ל אינו אלא ללמ"מ ואילו בא"י הוי מדאורייתא כדאיתא בהרא"ש ז"ל במס' קידושין סוף פ"ק, דהא דגרסינן ספק ערלה בארץ אסור ובחו"ל יורד ולוקח מיירי בכרם של נכרי, דאי ישראל הא אסור למכור ערלה דאסור בהנאה עיי"ש, וא"כ בא"י אסור מה"ת, א"כ קשה הא כתיב לכם וכמו דממעטינן שדה הקדש מלכם, א"כ כמו כן נמעט שדה נכרי מלכם, א"ו כיון דאין קנין לעכו"ם

באי"י א"כ לדידי' לא נוכל למעט מלכם את העכו"ם אלא דבר תלוש אבל שדה וכרם לא נוכל למעט מלכם ונוהג שביעית גבי שדה נכרים דהא הוי לכם, ואך הקדש דחל ההקדש ממעטינן ערלה ושביעית מלכם. ולפ"ז שפיר אזיל הרמב"ם ז"ל בחד שיטה, דהא דמשני בחיבורו מפי' המשניות בהא דקחשיב ואזיל המהרי"ט ז"ל דבכמה משניות בפי' המשנה מוקים להמשנה אך אליבא דמ"ד יש קנין אף שיכול לפרש גם למ"ד דאין קנין ובחיבורו חזר בו ופסק כמ"ד אין קנין, ומביא ראי' שכן דרכו דהא במס' ערלה פירש הנכרי, שנטע חייב בערלה מיירי בשדה ישראל, ואילו בחיבורו חזר בו ופסק דחייב בערלה שדה נכרים. ולדברינו הוא הכל דבר אחד, כיון דמפרש בפי' המשנה כמ"ד יש קנין ע"כ מפרש בפי' המשנה נכרי שנטע הוא בשדה ישראל, דאי בשדה נכרים הא נתמעט מן לכם כמו הקדש, אבל בחיבורו שפסק כמ"ד דאין קנין ע"כ פסק דשדה נכרים חייב בערלה דלא נתמעט מן לכם:

ועוד נראה לפענ"ד שדברי המבי"ט ז"ל וסייעתו ז"ל מוכרחים, בשו"ת הרמב"ם ז"ל בפאר הדור ה' ט"ו מוכרח כפי' המהרי"ט ז"ל, וכאשר הס' פאר הדור נדפס בשנת תכ"ח בפעם הראשון ולא היה לפניהם דאל"כ לא אישתמיט חד מינייהו להביאו. ומ"ש בס' פאת השולחן בשם הגר"א ז"ל דבזה"ז יש קנין לעכו"ם בא"י להפקיע, משום דהקדושה דבזה"ז הוא מדרבנן יהוי כמו סוריא והוא בשו"ע ס' של"א ס"ק כ"ז, אבל מה נעשה שבפירוש כתב בתשו' הרמב"ם ז"ל הנ"ל בס' ט"ז דהכל תלוי באין קנין ויש קנין, וז"ל ז"ל, ואחר העין לא ינהוג בכל זמן אלא אם נאמר און קנין לגמרי וכו' ובזה יהי' מעשרות בזה"ז דרבנן, ועוד כו"כ פעמים כתב כן, הרי מפורש דלא הוי כסוריא דבסוריא עיקר המעשרות מדרבנן ולפיכך שם יש קנין, אבל בא"י דעיקר המעשרות הוא מה"ת אפילו בזה"ז דרבנן אין קנין, וכן דעת הב"י ז"ל דהא פסק ג"כ בזה"ז דרבנן ופסק בשו"ע על זה"ז דקונה תלושין העכו"ם ונתמרח ביד ישראל חייב במעשרות משא"כ בסוריא. אך בזה י"ל כיון דמה"ת בכיבוש הראשון היה המירוח של ישראל בפירות שקנה מן הנכרי חייב, מה"ת כשנתמרח ביד ישראל חייב גם עתה בזה"ז מדרבנן כיון דנתחייב בזמן כיבוש הראשון מה"ת כשנתמרח ביד ישראל חייב גם בזמה"ז מדרבנן משום מירוח ישראל אפילו דיש קנין מ"מ לא דמי בזה לסוריא. וסברא הזאת מפורש במבי"ט ז"ל ח"ב ס' קצ"ו ע"ש ומביא בשם סה"ה ז"ל דנסתפק בזה ולדידי' פשיטא לי', [ואולי דעת הגר"א ז"ל ג"כ דאפילו אי אמרינן יש קנין בזה"ז מ"מ חייבי מדרבנן אפילו בזה"ז משא"כ בסוריא דמדרבנן לא נפקע הקדושה הראשונה שהיה בימי כיבוש ראשון כדכתב המבי"ט ז"ל והיא אך בא"י ולא בסוריא. ונפ"מ לדינא דהוי תרי מדרבנן ואין להפריש מלקוח מישראל על לקוח

מן הנכרי. ועיין בתוס' ז"ל במס' מנחות דף ל"א בסוף העמוד ובטו"א ז"ל במס' מגילה דף י"ט] ועיין בתשו' הרמב"ם ז"ל בס' הנ"ל דכתב ג"כ דסוריא קיל מא"י אפילו בזה"ז דבא"י ג"כ מדרבנן אבל עיקר המעשרות הוא מה"ת משא"כ בסוריא דעיקר המעשרות הוא מדרבנן, וכן מוכח בתוס' ז"ל במס' גיטין דף ס"ב ד"ה אין דאף בזה"ז אין קנין כמובא בדברינו לקמן בע"ה, ועיין בתוס' במס' גיטין דף ס"ב ד"ה אין עודרין מוכח שם מפורש מתירוצם דאפילו בזה"ז דרבנן נמי אין קנין לנכרי בא"י להפקיע מקדושתה, וכיון דהרמב"ם ז"ל והתוס' ז"ל והב"י ז"ל ס"ל כן צ"ע למעשה:

ועוד אפילו לדעת הב"י ז"ל

דיש קנין הנ"מ כשקנה הנכרי הקרקע מישראל, וע"ז קאי הרמב"ם ז"ל בפ"ד מה"ש הכ"ט נכרי שקנה קרקע בא"י כו' אבל אם לא קנה מישראל אלא דיושב בחזקת אבותיו לכו"ע אין קנין. והא דכתב המהרי"ט ז"ל בהא דריב"ל מפקיד לתלמידוי לא תזבון לי אלא מגינתא דסיסרא כתב דחומרא היא לחוש לגזלנותא דאחזוקי איסורא לא מחזקינן. וחזקה שכל מה שיש ביד האדם הוא שלו שקנה בדמים מישראל או מכיבוש של מלחמה דכיבוש הוי קנין בדמים עכ"ל ז"ל. זהו לנגד הרבה ראשונים ז"ל דס"ל דכיבוש מלחמה לא מהני אלא לאחר יאוש, ועמון ומואב דטהרו בסיחין ע"י כיבוש הוא הי' ג"כ לאחר יאוש, ויש יאוש בקרקע כמו שהוכיחו בתוס' ז"ל במס' סוכה דף ל' ע"ב מירושלמי דמס' כלאים פ"ו עיין שם, וכ"כ הרא"ש ז"ל במס' ב"ב דף מ"ד ע"ב דיש יאוש בקרקע, ועיין במס' גיטין דף ל"ח ע"א בתוס' ובר"ח ז"ל דס"ל דכיבוש דסיחון שקנה היא ג"כ לאחר יאוש, ובסוגיא דעבד שנשבה דמוקי לה לאחר יאוש דוקא ואז קני בכיבוש. והרשב"א ז"ל הקשה על דברי הראשונים ז"ל דהא בכיבוש דסיחון לא היה יאוש דאין יאוש בקרקע, אבל התוס' ז"ל והרא"ש ז"ל ס"ל דיש יאוש בקרקע וכיבוש צריך יאוש. ורש"י ז"ל ורמב"ן ז"ל ס"ל דכיבוש לא קני אלא דוקא לאחר יאוש, ועיין בריטב"א ז"ל וברשב"א ז"ל במס' גיטין דף ל"ח ע"ש, וא"כ הדין הזה דמהרי"ט ז"ל נפל ברבתנותא, ולפ"ז שאנחנו מחכים על ביאת משיח צדקינו צע"ג בדין הזה. והתוס' ז"ל במס' ב"ב דף מ"ד כתבו האי סברא בשם יש אומרים דלפיכך כותבין בהרשאה והקניתי לך ד' אמות בחצירי משום דאין לך אדם שאין לו ד' אמות בא"י דאין קרקע נגזלת והיא הנך יש אומרים ס"ל דבעינן גבי חזקת מלחמה גם יאוש. והא דהתוס' ז"ל מוכיחין מהאי סוגיא דלא אמרינן כן, אפשר לאו משום דס"ל דלא בעינן יאוש, ז"א אלא דס"ל דקנין ד' אמות בחצירו בעינן שיהא ת"י רשותו בעת מעשה, ואין מתוס' הזה ראי' לא להך גיסא ולא להך גיסא, אבל ראי' ברורה שהתוס' ז"ל ס"ל דמהני כיבוש בא"י, ממס' גיטין דף ס"ב ע"א ד"ה אין עודרין וז"ל, מפרש

ר"ת ז"ל אגיסטון בקרקע שקבל מן המלך לפרוע כך וכך תבואה בשנה כדאמר התם זרעו בשביעית משום ארנונא שמא סכנת נפשות איכא תם לא יפרעו מס למלך, א"נ קסבר יש קנין לנכרי בארץ להפקיע משביעית א"נ שביעית בזה"ז דרבנן אע"ג דמדרבנן אסור לנכרי אחר גבי מלך התירו עכ"ל ז"ל, הרי מוכח מכאן דגבי כיבוש דא"י נמי יש קנין למ"ד דס"ל דיש קנין הוי קנין כמו כן ע"י הכיבוש, אך לכמה ראשונים רש"י ז"ל והרמב"ן ז"ל והיש מי שאומר בתוס' ז"ל במס' ב"ב דף מ"ד ע"ב משמע דכיבוש לא הוי קנין ולא דמי כמו שקונה בדמים:

ולא אוכל להבין בשום אופן שיטת מרן הב"י ז"ל דמתרץ קושית הכפתור ופרח ז"ל דהרמב"ם ז"ל ס"ל דיש קנין, והא דפסק דאין קנין הוא דוקא לענין שחזר וקנה ממנו, וקשה לנו מאד להבין, לוא יהא דיש קנין עכ"פ חייב מדרבנן דהא אפילו למ"ד דיש קנין ס"ל נמי דמדרבנן חייב ואין הנפ"מ ביניהם אלא אי מדאורייתא אי מדרבנן, אבל חייב הוא לכו"ע כדאיתא בכמה דוכתי' בש"ס בבלי וירושלמי, ועיין במס' מנחות דף ל"א ע"א עיי"ש מפורש, וכן כתב מפורש בס' פאר הדור ס' ט"ז הנ"ל, וא"כ האיך מותר לאכלו בלא קדושת שביעית הא חייב בביעור לכה"פ מדרבנן וכן לאכלה ולא לסחורה וכן לכמה ענינים. ואין לאמר דס"ל דהא דחייב מדרבנן ביש קנין היינו דוקא בזמן הבית ראשון אבל בזה"ז דהוא מדרבנן, למ"ד דיש קנין פטור אפילו מדרבנן, אך לענין תרו"מ ס"ל דמירוח של ישראל עושה חיוב כמו שכ' המהרי"ט ז"ל שכן דעת הב"י ז"ל דהמירוח עושה חיוב משא"כ בשביעית, ז"א דהא הרמב"ם ז"ל בחיבורו לא קאי אבזמן הזה כמו שמסדר כל הדינים כידוע, וכן בה"ת קאי הכל על תרו"מ מה"ת ולא קאי על הדינים דבזה"ז עיין בפ"א מה"ת ה"כ בכ"מ ז"ל ותמצא כן, ואין לאמר דהא דחייב מדרבנן הוא דוקא בתרו"מ אבל לא לענין השביעית אפילו בזמן כיבוש ראשון. ז"א דהא התוס' ז"ל במס' גיטין דף ס"ב ד"ה אין עודרין הנ"ל כתבו מפורש למ"ד דיש קנין חייב מדרבנן בשביעית, אך גבי מלך התירו כנ"ל, א"כ עכ"פ חייב בשביעית מדרבנן, והנה לשון התוס' ז"ל במס' גיטין דף ס"ב ע"א הנ"ל ד"ה אין עודרין והא דקאמר בפ' ז"ב גבי כהן וחרש יכול לאמר אגיסטון אני בתוכה לא כמו שפירש בקונטרס ז"ל שכיר לנכרי, דהא משמע הכא דאסור ולא מסתבר לחלק בין בחנם בין בשכר, אלא מפר"ת ז"ל אגיסטון בקרקע שמקבל מן המלך בכך וכך כורין לשנה כדאמר התם לעיל מיני' ר' ינאי מכריז פוקו וזרעו ארנונא בשביעית, ושמא סכנת נפשות איכא אם לא יפרענו המס למלך, א"נ קסבר יש קנין לנכרי בארץ להפקיע משביעית, א"נ שביעית בזה"ז דרבנן, אע"ג דמדרבנן אסור לנכרי אחר גבי מלך התירו עכ"ל ז"ל, ופשטות דברי התוס' ז"ל משמע דשני תירוצים

דכתבו התוס' ז"ל שני פעמים בלשון א"נ, על אלו ב' הלשונות מסקו בלשונם ז"ל אע"ג דמדרבנן אסור בנכרי אחר גבי מלך התירו וקאי על אלו ב' הלשונות, א"נ דיש קנין וא"נ אפילו אין קנין בשביעית בזה"ז דרבנן הגם דלנכרי אחר אסור גבי מלך התירו אפילו בלא סכנת נפשות, משמע מזה דאפילו יש קנין נמי אסור עכ"פ מדרבנן בשביעית כמו תרו"מ, ודוחק לפרש דברי התוס' ז"ל הנ"ל דקאי אך על תירוצם השני דבזה מדרבנן אסור גבי נכרי אחר, אבל ל לתירוץ הראשון דיש קנין גם מדרבנן מותר אפילו לנכרי אחר ולא מיירי כלל במלך, דזה אי אפשר לפרש כך משום סכינא חריפי מפסקא דברי התוס' ז"ל, והול"ל תירוץ השני בתחילה, והכי הול"ל בדמוקי לה גבי מלך משום סכנת נפשות איכא אם לא יפרעו מס למלך, א"נ שביעית בזה"ז דרבנן אע"ג דלנכרי אחר אסור גבי מלך התירו אפילו בלא סכנת נפשות, [וכזה איתא בתוס' ז"ל במס' סנהדרין דף כ"ו ע"א עיי"ש] א"נ דס"ל יש קנין להפקיע הקדושה לפיכך גבי כהן וחרש ס"ל יש קנין אבל בכאן ס"ל אין קנין, וע"כ פשוט דהכל קאי על תירוצם דמיירי במלך, וכתבו ב' תירוצים אחד משום סכנת נפשות. א"נ בלא סכנת נפשות אך משום דיש קנין והוי מדרבנן, א"נ דאין קנין והוי מדרבנן משום שביעית בזה"ז דרבנן ע"כ מותר גבי מלך אע"ג דלנכרי אחר אסור עכ"פ מדרבנן במלך התירו וז"פ, [ומכאן נמי מוכח דאפילו בזה"ז ג"כ אין קנין, דאי ס"ד דיש קנין והוי כמו סוריא, א"כ מותר אפילו לנכרי אחר ג"כ כמו סוריא], ובלא"ה אין לחלק בין שביעית ובין תרו"מ, דאפילו יש קנין מ"מ חייב עכ"פ מדרבנן דרבנן לא רצו שיפקע הקדושה ע"י נכרי, אך במירוח של נכרי פטור אפילו מדרבנן מהמיעוט דגנך. והתוס' ז"ל במס' מנחות דף ל"א ע"א הנ"ל מספקא להו אי פטור אף מדרבנן והגזירה דבעלי כיסין הוא דוקא כשלקח הנכרי מישראל עיי"ש, והתוס' ז"ל במס' ב"מ דף פ"ח פשיטא להו, [וצ"ע על הכ"מ ז"ל פ"א מה"ת הי"א שלא הביא דברי התוס' ז"ל הנ"ל], והא בשביעית לא תלוי בגמר מלאכה דהא קדושת שביעית חלה אפילו על בוסר, ואדרבה כשהוא בוסר אם אוכל הרי הוא מפסידו, ואסור להפסידו כדאיתא במס' שביעית כמה פעמים וברמב"ם ז"ל פ"ה מה"ש עיי"ש, וצע"ג להבין שיטת מרן ז"ל בזה הענין, וד' יאיר עינינו אמן:

ועכ"פ יש בענין הזה מבוכה רבה

מאד, דעת מרן הב"י ז"ל שאינו נוהג שביעית בשל נכרים כלל, וחייב בתרו"מ כבשאר השנים ומפרישׁ ת"ג ושורפה ומע"ר מעכב לעצמו ותרו"מ שורף ומ"ע מחויב בנתינה: **ודעת** המבי"ט ומהרי"ט ז"ל נוהג שביעית בשל נכרים ומחויב בביעור ומחויב לאכל בקדושת שביעית ככל הדינים וככל פרטיו ופטור מן המעשרות, ואסור להפריש תר"ג

קונטרס השמיטה

ותרו"מ כיון דצריך לשורפו א"כ מפסיד שביעית דרחמנא אמר ולאכלה ולא לסחורה. והקיל לקנות מן הנכרי בדמים אך לאכל בקדושת שביעית. ודעת השל"ה הק' ז"ל דאסור לקנות בדמים מן הנכרי, אך לקבל מתנה מותר. ודעת הרדב"ז ז"ל בחדא מסכים להב"י ז"ל ובחדא פליג עלי', דלענין דחייב להפריש מעשרות ס"ל כהב"י ז"ל, וסבר ג"כ דכל פטור דשביעית ממעשרות הוא מטעם שהבעה"ב מחויב להפקיר ולפיכך כתב שהענבים שבאים משדה עכו"ם כו' חייבין במעשרות כו' כו', וכל הנועל את כרמו מבטל מ"ע, אבל עכו"ם שקנה קרקע בא"י וזרעה בשביעית פירותיו מותרין ואין דין שביעית נוהג בהם בין להקל בין להחמיר, שהרי אין הדבר הפקר לפוטרם מן המעשר שהרי בדמים קנה הענבים ולא זכו בהם מן ההפקר כו', הלכך וגמרן ישראל חייבים בתרו"מ כשאר השנים, אבל לענין ומ"ע כו' בשאר השנים מפריש ואומר לעניים אני בא מכח העכו"ם. אבל כו' בשביעית אין בה לא מע"ש ולא מ"ע וכו' וכו', ואם אתה אומר ינהג בשביעית בשל עכו"ם לא ידענא מה ינהגו בי' אם מע"ש או מ"ע, כללא דמילתא אין נפ"מ בין שנה זאת לשאר השנים, אלא שא"צ לפדות מע"ש שאינו נוהג בשביעית עכ"ל ז"ל, נמצא דלענין חיוב מעשרות ס"ל כהב"י ז"ל, ולענין מ"ע בין בשאר השנים בין בשביעית פליג עליו, דבשארי השנים פוטר במ"ע מצות נתינה משום דס"ל אתינא כו' ולענין שביעית פטור לגמרי בין ממע"ש ובין ממ"ע:

והנה הפאת השולחן ז"ל כתב שהרדב"ז ז"ל ס"ל כהב"י ז"ל דשביעית אינו נוהג בשל נכרים, ומביא דבריו ז"ל שכתב, עכו"ם שקנה קרקע בא"י פירותיה מותרין ואין דין שביעית נוהג בהם בין להקל בין להחמיר שהרי אין הדבר הפקר לפוטרו מן המעשרות, וסבר הפאת השולחן ז"ל דכוונתו בין להקל בין להחמיר הוא דאין מחמירין בו לנהוג קדושת שביעית, ואין מקילין בו לפוטרו מן המעשר, ולדעתינו אין הכרע כלל מדבריו ז"ל דה"פ דקאי הכל אך לענין אחד אם חייב במעשרות בשביעית וע"ז בא כל השאלה, וע"ז כתב דכל עיקר טעמא דפטור בשביעית מן המעשר הוא מטעם הפקר שמחויבים כ"י להפקיר והגודר את כרמו עובר במ"ע והקולא דפטור ממעשרות בא מן החומרא דמחויב להפקיר, אבל עכו"ם שקנה קרקע בא"י פירותיו מותרין אפילו מן המשומר ואין דין שביעית נוהג בהם בין להקל בין להחמיר, שהרי אין הדבר הפקר לפוטרו מן המעשר ר"ל בין להחמיר שיהא הפקר ואין לאכל מן המשומר ובין להקל לפוטרו מן המעשר אין דין הזה נוהג בהם ולזה מסיים שאין הדבר הפקר לפוטרו מן המעשר וסובב את כל דברינו בהענין הזה אך לענין פיטור וחיוב במעשרות, וע"ז מסיים להשואל על דין

מעשרות כללא דמילתא אין הפרש בין שנה זו לשאר השנים והוא הכל לענין מעשרות וקרוב דברינו למה שפירש המהרי"ט ז"ל לדברי הרמב"ן ז"ל בפירות עזקה הן עי"ש:

ולאחר שנתברר לנו שיטת רבותינו ז"ל

בזה הענין האיך נשא פנינו ואנה נוליך את חרפתינו בדבר ההיתר למכור את ארצינו לנכרים להפקיע קדושת שביעית, דאפילו בנכרים יש ג"כ מבוכה גדולה האיך לעשות, להקל כהאי שיטה ולהחמיר ג"כ כוותי' האי חומרא קולא היא לאידך שיטה, ומה שלזה צריך לזה אסור:

והנה בדבר לקנות שביעית מנכרי אסור לדעת השל"ה הק' ז"ל, ולדעתינו, ואפילו להמהרי"ט ז"ל דמיקל, הנ"מ לקנות מנכרי דס"ל ז"ל שאינו תופס את דמיו, וגם מותר לנו ליתן מעות שאינם עדיין מעות שביעית, אבל לפי ההיתר הזה שנוהגין כשישראל קונה פירות שביעית מיד הקאלינסט תופס את דמיו והוא לא ינהוג בי' בקדושת שביעית ואסור למסור לו לפי דעת המבי"ט ז"ל והמהרי"ט ז"ל והחרדים ז"ל וק"ו לדעת השל"ה הק' ז"ל. וההיתר הזה הכניסנו למבוכה בדרך צר שאין לנטות ימין ושמאל ומיגרע גרע לנו:

ובעיקר ההיתר למכור לנכרים בשמיטה הראשונה

לא בצדק נעשה ההיתר הזה מאיזה רבנים וכל הרבנים הגאונים הצדיקים שהיו בזמן ההוא צווחו ככרוכיא, א) האיך מותר למכור לנכרי שדות בא"י והמציאו היתר קלוש דישמעאל אינו עו בד ע"ז והוא כגר תושב, כבר ביטל את דבריהם הרב הגאון נצי"ב זצ"ל והאמת אתו דאינו כגר תושב. ועוד תמה גם דלגר תושב גופי' אסור עפ"מ שמבואר בירושלמי פ"ו במס' דמאי דאף לכותים קודם שגזרו עליהם שהם כעכו"ם ולא היו בחזקת עובדי ע"ז אעפ"כ אסור למכור להם קרקע ואף להשכיר להם. ועיין בחיבורינו ס' שו"ת בית רידב"ז ס' ל"ט ותמצא מפורש שם. ובמס' גיטין דף מ"ד מפורש שם דכותים עדיפי מגר תושב לענין האיסור מכירת עבדים לנכרים דגר תושב גרוע מכותי עיי"ש מפורש, ומה נוכל להשיב על זה. שנית, דהא כל עיקר ההיתר הוא אך אליבא דשיטת הב"י ז"ל דס"ל אין שביעית נוהג בשל נכרים, וכל עיקר טעמו משום דס"ל דיש קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מקדושתה לפ"ז כיון שנפקעה הקדושה ע"י עכו"ם א"כ היכי שייך למימר משום ישוב א"י לא גזרו רבנן דמבטלינן דברי רבנן משום ישוב א"י, וכמו דמבטלינן איסור שבות דאמירה לנכרי בשבת משום ישוב א"י ולא העמידו חכמים דבריהם במקום ישוב א"י, וכמו כן קדושת הארץ דהיא בזה"ז דרבנן לא העמידו חכמים דבריהם וימכור לנכרי ויפקיע קדושת הארץ, דהא למ"ד דס"ל יש קנין לעכו"ם בא"י להפקיע קדושתה הוי כחו"ל, וכן כתב מפורש הרא"ש ז"ל בתשובתו דלמ"ד יש קנין הוי כמו חו"ל וכן

מוכח בתוס' ז"ל במס' ב"ב דף פ"א ע"א בסוף העמוד, ועיין בתוס' הרי"ד במס' פיאה פ"ד ה"ז עיי"ש לפ"ז האיך אפשר להעלות על הדעת דמותר להפקיע קדושת הארץ ולעשותה חול משום ישוב א"י, כיון דעי"ז לא הוי כלל קדושת הארץ דזה לא שייך אלא במילתא אחריתי דרבנן כמו אמירה לנכרי, אבל האיך יבטלו קדושתן של רבנן בזה"ז מהארץ גופי' משום ישוב א"י. ואין לומר דאפילו אם יפקיע הקדושה מן הארץ ע"י קנין נכרי והוי כחו"ל הוא דוקא לענין תרו"מ ושמיטה ומצות התלוין בארץ הוי כחו"ל, אבל עכ"ז יש בו ישוב א"י כי לא תלי זב"ז וכדאי לעשות מהארץ חו"ל אך בשביל ישוב ישראל בארץ, ז"א, דקדושת הארץ דרבנן לא יבטלו רבנן קדושתן קדושת הארץ גופי' משום ישוב א"י ואין לעשות הערמה בזה:

וראיה ברורה לזה מהא דגרסינן במשנה במס' שביעית פ"ו עושין בתלוש בסוריא אבל לא במחובר, ואיתא בירושלמי שם דלמה אסור במחובר בסוריא אר"א שלא יהא הולכין ומשתקעין שם, בתלוש למה מותר בגין דחמי רווחא ציבחר לא נפיק, פי' לפיכך גזרו בסוריא על שביעית בשביל הפועלים שלא היה להם מלאכה בא"י בשנת השמיטה והיו הולכין לסוריא ומשתקעין שם, אבל בתלוש דהריוח מועט לא ילך בשביל זה, והרע"ב ז"ל פי' דלפיכך לא אסרו בתלוש כדי שימצאו עניים שבא"י מעט ריוח לפרנסתם בסוריא שהיא קרובה להם ולא יצטרכו לצאת לחו"ל עכ"ל ז"ל, והמשנה הזה מדבר על זה"ז דקחשיב שם הארצות כיבוש של עולי מצרים וכיבוש עולי בבל וסוריא. והנה תרו"מ וקדושת הארץ אף בזמן בית שני הוא מדרבנן כדאיתא בכל הראשונים ז"ל, וא"כ למה לא חסו חכמים על עניי ישראל בשביעית שאין להם פרנסה בא"י ורצו לילך לסוריא להרויח מה עשו חכמים אסרו להם וגדרו את דרכן והוסיפו קדושה גם על סוריא משום ישוב א"י ולמה לא הפקיעו קדושתן בשמיטה מן הארץ משום ישוב א"י, ועוד מדוע לא עשו חכמים התחבולה הזאת דקי"ל בעלמא הערמה בדרבנן מותר יעשו הערמה וימכרו לנכרי או לגר תושב את א"י ויפקיעו קדושת הארץ דהיא דרבנן משום ישוב א"י, מדוע לא עלו חכמי המשנה על היתר זה משום ישוב א"י, ומה עשו משום ישוב א"י גדרו את דרכן אף בסוריא, והלא כמה פעמים מצינו שאמרו רבנן מערימין בדרבנן, א"ו דקדושת הארץ גופי' אסור להפקיע משום ישוב א"י, ותא חזי כמה עמלו חכמים להחזיק קדושת הארץ, דהא אפילו למ"ד דיש קנין חייב בקדושת הארץ מדרבנן משום דלא רצו חכמים בשום אופן דיופקע הקדושה מן הארץ ויהיה ארצינו כחו"ל ח"ו, לא תהא כזאת בישראל, וחלילה וחלילה לסמוך על ההיתר שנעשה בהוראת שעה לקבוע הלכה לדורות, שהוא מכאוב לב לכל מי שיש לו נקודה יהודית בלבו ואהבת ארצינו הק' תקועה בלבו ומזה

תבין היטב הטעות שהרעישו הרבנים הנאורים בזה ע"י מכ"ע להתיר עבודת הארץ בשנת השבתון מהא דמכריז ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא וע"פ תירוץ השני בתוס' ז"ל במס' סנהדרין דהוא משום דשביעית בזה"ז מדרבנן, לפיכך התירו משום ארנונא, ואמרו הם עפ"ז דאין לך ארנונא גדול יותר מלפרנס אשתו ובניו, ובזה הרעישו כל העולם במכ"ע בזמן ההוא, והמה לא ידעו ולא ראו מה שלפניהם הלא התוס' ז"ל במס' סנהדרין דף כ"ו הנ"ל, קצרו בדבריהם, ובמס' גיטין דף ס"ב ע"א ד"ה אין פירשו מפורש בדבריהם, דכיון דשביעית בזה"ז דרבנן לא התירו אלא אך משום שלום מלכות לחוד אע"ג, דליכא סכנת נפשות, אבל לנכרי אחר אסור אפילו בשכר כדמפורש בדבריהם ז"ל ל, דאפילו בשכר פרנסה אסור ג"כ בשביעית בזה"ז, אלא משום ארנונא דאיכא שלום מלכות, אע"ג דליכא סכנת נפשות אבל לנכרי אחר ואפילו בשכר לפרנס אשתו ובניו ג"כ אסור לנכרי אחר, הרי מפורש דלא כן, דלא אמרינן דלפרנס אשתו ובניו אין לך ארנונא גדול מזה, וחלילה לשום בר שכל, ולכל מי שיש בלבו יראת ד' להעלות על הדעת מחשבה הזאת כמו שח"ו לעשות לקיום ישראל בכל התבל התקנה כמו זה להפקיע קדושת הארץ, משום ישוב א"י, כמו כן יעשו התקנה הזאת לקיום ישראל גופי' בכל התבל ע"י העצה הזאת להפשיט מהם את קדושת ישראל מתורה שבע"פ ויהיו במנוחה שלימה בכל התבל, שכל עיקר גלות המר לישראל הוא, אך מפני התורה שבע"פ, ומפני זה יושבים בצער בגלות המר בכל התבל יאמרו נמי לא העמידו חכמים דבריהם במקום לפרנס את אשתו ובניו ואין לך ארנונא גדול מזה, שומו שמים על זה. ובפרט בארנונא גופי' לפי מה שמבואר היטב בתוס' הרי"ד במס' שביעית פ"ד ה"ב ד"ה והוא, ושם תראה טעותם שלא ירדו כלל לעומק הגמ' בבבלי וירושלמי והרמב"ם ז"ל והכ"מ ז"ל, ואדרבה משם גופי' מוכח דאסור, ומשום ארנונא אינו מותר אלא למסור גוף התבואה על ארנונא, אבל לא לעשות יקב יין ולמכור ולסחור וליתן המעות על חובת ארנונא, והרבנים החשובים בזמן ההיא לא סמכו לגמרי על זה והמציאו העצה של הערמה למכור לנכרי, ועוד נפל ברברוותא הסוברים דשביעית נוהג בשל נכרים וע"י המכירה מגרע גרע לקנות מהם שתופסת את דמיה כמבואר בדברינו לעיל, אך סומכים על הב"י ז"ל, והיכן מצאו שהב"י ז"ל התיר למכור ולעשות הערמה להפקיע קדושת הארץ כיון שבארנו שעי"ז יופקע קדושת הארץ, בשביל ישוב א"י וכמבואר בדברינו, והכל מבורר נכון. והוא רחום יכפר עון וישלח משיחנו ב"ב ותמלא הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים בב"א: